

פרשת ויחי

מה בפרשה: סיכום מתומצת של פרשת השבוע

**שבע עשרה שנה חי יעקב בגלות מצרים • היו אלה שנות חייו השלוות ביותר •
עתה התקרב יום מותו ועל ימיו האחרונים אנו קוראים בפרשת השבוע • פרשת
השבוע מוגשת בלשון קלה וברורה**

שבע עשרה שנה חי יעקב בגלות מצרים. היו אלה שנות חייו השלוות ביותר. עתה התקרב יום מותו ועל ימיו האחרונים אנו קוראים בפרשת השבוע.

רק במערת המכפלה

ראשית, דואג יעקב אבינו למקום קבורתו. הוא אינו רוצה בשום פנים ואופן להקבר במצרים, אלא רק בארץ כנען, במערת המכפלה, יחד עם אבותיו. במדרשים מובאים מספר טעמים לכך: מצד אחד היה חשש שקברו של יעקב, שהיה נערץ על הכל וגם המצריים כיבדו אותו, יהפך לאתר קדוש ויעשו ממנו "אליל". מאידך, קבורתו של יעקב במצרים היתה משמשת עילה לבני-ישראל להשאר במצרים, על האדמה הקדושה שנקבר בה יעקב. משום כך דרש יעקב, בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים, שארונו יועלה מיד ארצה, למען ידעו בני-ישראל גם במקום גלותם היכן ביתם האמיתי. והוא משביע את יוסף: "ושכבתי עם אבותי ונשאתני ממצרים וקברתני בקברתם..."

ברכת הנכדים

כשנמסר ליוסף שאביו חולה, מיהר ללכת לבקרו ולקח איתו את שני בניו: מנשה ואפרים. יעקב, ששמע כי יוסף הגיע, קם קמעה ממיטתו, לכבוד בנו הנושא בתואר משנה למלך. יעקב חיבב מאוד את בני יוסף, אשר נולדו בנכר ואף על פי כן לא הושפעו מסביבתם. בהזדמנות זו הוא מודיע ליוסף כי כל אחד מבניו יקבל חלק ונחלה בארץ ככל אחד מהשבטים "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי".

יוסף מציג לפני אביו את בניו. הוא מעמיד את מנשה, הבכור, לימין יעקב, ואת אפרים, הצעיר יותר, לשמאלו. כוונתו של יוסף היתה שאביו יניח את יד ימינו על מנשה הבכור, אך יעקב משלב את שתי ידיו ומניח את יד ימינו על ראש אפרים, הבן הקטן. כשיוסף מנסה להעמיד את הדברים על סדרם הנכון מסביר לו יעקב את פשר מעשהו: "ידעתי בני ידעתי, גם הוא יהיה לעם וגם הוא יגדל, ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו וזרעו יהיה מלוא הגויים" - ברוח קודשו ראה יעקב את יהושע בן נון יוצא מאפרים, הוא אשר ינהיג את בני-ישראל וינחיל להם את הארץ ושמך יגיע לקצו תבל, כשיעמיד את החמה בגבעון וירח בעמק איילון ('יהושע' י).

ברכת יעקב לנכדיו: "המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים (מנשה ואפרים) ויקרא בהם שמי ושם אבותי, אברהם ויצחק, וידגו לרוב (כדגים שפרים ורבים) בקרב הארץ". זכו מנשה ואפרים שבהם יברכו האבות בכל הדורות את הבנים כדברי יעקב: "בך יברך ישראל לאמור: ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה".

ברכת הבנים

שנים עשר בנים התאספו סביב מיטתו של האב. כולם ציפו לברכתו האחרונה. ברכה מיוחדת זו צפנה בתוכה את אופיו, עתיד גורלו ותרומתו של כל אחד מהם לבנין האומה, ויחד עם זאת גם דברי תוכחה על העבר. נביא רק חלק מן הברכות:

פרשת ויחי

ראובן: "...יתר שאת ויתר עוז, פחז כמים אל תותר..." - ראוי היית בתור בכור לקבל יותר מאחריך, את הכהונה ("שאת" - נשיאת כפיים) ואת המלכות ("עוז"), אך בגלל היותך "פחז כמים", שמיהרת לכעוס כמים הנשפכים במהירות, "אל תותר", שלא יהיה לך ענינים יתרים על אחיך.

שמעון ולוי: בהזדמנות זו מביע יעקב את סלידתו ממעשה הטבח הנורא באנשי שכם, לו היו אחראים שמעון ולוי שעשו זאת כנקמה על מעשה דינה. לכן הוא מודיעם: "אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל" - לעולם לא יהיו ביחד; בני שמעון יהיו עניים ומלמדי תינוקות, נודדים ממקום למקום, ובני לוי, בהיותם משרתים בקודש, לא תהיה להם נחלה בארץ ויאספו את המעשרות שינתנו להם.

יהודה: "לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין רגליו..." - מיהודה יצאו מלכים (מלכות בית דוד) ונשיאי ישראל.

יששכר וזבולון: בין שני אלה תהיה שותפות מענינית. "זבולון לחוף ימים ישכון..." - הוא יעסוק במסחר ויתמוך בבני יששכר אחיו שיעסקו כל היום בתורה.

יוסף - ליוסף מקדיש יעקב ברכה מיוחדת תוך שהוא מזכיר את קנאת האחים ותנאי חייו הקשים במצרים עד שעלה לגדולה והפך ל"רועה אבן ישראל" - עיקרן של ישראל. "ברכות שמים" מעטיר יעקב על ראש יוסף "נגיד אחיו" - המובדל ומיוחד מאחיו. בסיום דבריו לאחר שהוא שוב מבקש מבניו לקבור אותו יחד עם אבותיו במערת המכפלה אשר בעיר חברון נפטר יעקב מן העולם. כל בני העם המצרי מצטרפים לאבלם של בני יעקב וכאשר עולה המשפחה לארץ כנען לקבור את אביהם באים עמהם כל עבדי פרעה וזקני מצרים. מסע ההלוויה הגיע לכנען שם נערך מספד גדול ליעקב בנוכחות מלכי הארץ.

מות יוסף

למרות נדיבותו ומחילתו של יוסף לאחיו, חששו האחים שעדיין לא נמחק ממנו לגמרי רושם מעשיהם בעבר. משמת אביהם גבר חששם עוד יותר שמא כל היחס הטוב נבע מפני כבוד אביהם. אולם יוסף מרגיעם: אין לו שום סיבה לשמור להם טינה באופן אישי שהרי הכל היה מאת ה' - כדי לעלותו לגדולה. לכן הוא אומר להם: ועתה אל תיראו, אנוכי אכלכל אתכם ואת טפכם..."

יוסף נפטר כשהוא בן 110 שנים. לפני מותו הוא מבקש מאחיו שלא ישאירו אותו במצרים ויעלו את עצמותיו עמהם לארץ נחלתם.

פרפראות

פרק מ"ז פסוק כ"ח

"וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם שִׁבְעַת עָשָׂר שָׁנָה וַיְהִי יְמֵי יַעֲקֹב שְׁנֵי תַיִו שִׁבְעַת שָׁנִים וְאַרְבָּעִים וְאַמָּת שָׁנָה"

ויחי (יעקב) = 34 ידוע הדבר, החיים הטובים של יעקב אבינו היו 17 שנה בארץ כנען עם בנו יוסף ו-17 שנה בארץ מצרים עם בנו יוסף המשנה למלך, סך הכל 34 כמניין "ויחי".

כותב הרד"ק: "ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה", כמו שהיה יוסף בחיק יעקב שבע עשרה שנה, כן היה יעקב בחיק יוסף שבע עשרה שנה. ויחי (יעקב בארץ) מצרים = 414 בגימטריא יתד.

פרשת ויחי

יעקב אבינו מסמל את החוזק כמו היתד עליו נשענו כל השבטים.

יתד-ראשי תיבות: יעקב דרכו תמימות. (פרק כ"ה פס' כ"ז) "וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יָשֵׁב אֲהָלִים".
יעקב אבינו מרמז על מידת האמת- "תתן אמת ליעקב".

"וארבעים ומאת שנה" -אותיות ראה (האות השלישית) יעקב אבינו ראה שהוא בשנה האחרונה לימיו.

"(שבע) עשרה שנה ויהי"- ראשי תיבות: עשו, כאן רמוז שגם עשו קרבו ימיו למות.
רבקה אמנו ידעה ברוח הקודש שיעקב אבינו ועשו ימותו ביום אחד (פרשת תולדות פרק כ"ז פסוק מ"ה)
אומרת רבקה ליעקב "לָמָּה אֲנִשְׁכָּל גַּם שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד", במערת המכפלה קבורים: אדם וחוה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, ולאה, נשאר שם רק מקום אחד ועשו רצה את המקום בשבילו. חושם בן דן בהיותו חרש לא הבין למה מחכים ואין קוברים את יעקב וכשהבין חושם הדברים כעס, כעס גדול והכה במקל על ראשו של עשו, אחר כך בא יהודה והרגו ואז התקיימה נבואתה של רבקה אמנו ששניהם נקברו ביום אחד, וקברו את ראשו של עשו במערת המכפלה.

פרק מ"ז פסוק כ"ט

"וְעֲשִׂיתָ עִמָּדִי חֶסֶד וְאֶמֶת אֵל נָא תִקְבְּרֵנִי בְּמַצְרָיִם"

ואמת- ראשי תיבות: והספד ארון מיטה תכריכים.
עוד ר"ת- ואמת: וקדישים אבלות משניות תפילות. זהו חסד הנעשה למתים.

"(ועשית) עמדי"-ראשי תיבות: עמדי ממך דברי יקומו. וכן: יוסף עמל דיבורו מקיים.

פרק מ"ח פסוק א'

"וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אָבִיךָ חָלָה וַיִּקַּח אֶת שְׁנֵי בָנָיו עִמּוֹ"

"הנה אביך חלה"= 136 בגימטריא קול= 136 (שמועה)

כמו שראינו בפרשת ויגש פרק מ"ה פסוק ט"ז- "וְהָקֹל נִשְׁמָע בֵּית פְּרָעָה" שהקול פירושו שמועה. קול= 136 בגימטריא סולם.

הקול והסולם קשורים ביעקב אבינו. פרשת תולדות פרק כ"ז פסוק כ"ב "וַיַּגֵּשׁ יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אָבִיו וַיְמַשְׁהוּ וַיֹּאמֶר הָקֹל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיְדִים יָדֵי עֵשָׂו" ובפרשת ויצא פרק כ"ח פסוק י"ב "וַיַּחֲלֶם וְהִנֵּה סֹלֶם מַצֵּב אֲרָצָה וְרֹאשׁוֹ מִגִּיעַ הַשָּׁמַיְמָה וְהִנֵּה מִלְּאֲכֵי אֱלֹהִים עֲלִים וְיִרְדִּים בּוֹ".

פרק מ"ח פסוק ב'

"וַיַּגֵּד לְיַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הִנֵּה בָנֶךָ יוֹסֵף בָּא אֵלֶיךָ וַיִּתְחַזַּק יִשְׂרָאֵל וַיָּשָׁב עַל הַמֶּטָּה"

"וישב על המטה"- סופי אותיות: הלב, ליבו של יעקב התחזק ויכל לשבת על המיטה.

פרשת ויחי

ועוד: "וישב על המטה" = 477 בגימטריא = עזת. בתפילת שחרית אנו אומרים: "יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר" (בענייני שמים שלא תתבייש מהמלעגים).

אמרו חכמינו: כל המבקר את החולה והוא בן גילו נוטל אחד מששים מחליו (נדרים ל"ט) ידוע הדבר: "המטה" = 59 בגימטריא. כאשר ראה יעקב את יוסף, נשארו 59 חלקים ממחלתו.

פרק מ"ח פסוק ג'

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל יוֹסֵף אֵל שְׂדֵי נִרְאָה אֵלַי בְּלוֹז בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיְבָרֶךְ אוֹתִי"

"נראה אלי בלוז" = 342 בגימטריא = בשם. בשם- ראשי תיבות: ברכת שמים ממעל. רמוז באמצע הפסוק שהקב"ה מברך את יעקב, הפסוק מסתיים במילים "ויברך אותי".

פרק מ"ח פסוק ה'

"וַעֲמָה שְׁנֵי בָנָיו הַנוֹלָדִים לָךְ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בָּאִי אֵלַיךְ מִצְרַיִם לִי הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה כְּרֹאבֵן וְשִׁמְעוֹן יִהְיוּ לִי"

"לי הם" = 85 בגימטריא = פה. כאן אנו רואים את גדולתו של יעקב אבינו שפיו וליבו שווים.

"(שני בניך הנולדים) בארץ מצרים"- ראשי תיבות: ב"מ. כאן רמוז שעל אף שאפרים ומנשה היו בארץ מצרים, ידעו את התורה שבכתב (המתחילה באות ב' "בראשית ברא..") והתורה שבעל-פה (המתחילה באות מ' "מאמתי קורין את שמע בערבית") כמו ראובן ושמעון שהיו בארץ כנען.

פרק מ"ט פסוק ט'

"גֹּר אֲרִיָּה יִהְיֶה מִסְרָךְ בְּנִי עָלֶיךָ כָּכֶע כְּבֶץ כְּאֲרִיָּה וְכִלְבִּיא מִי יִקִּימוּ"

אריה אותיות יראה. אריה = 216 בגימטריא גבורה. 216 = ארי = 211 בגימטריא גבור. 211 = יהודה הריהו גיבור ואמיץ כאריה.

"כרע" = 290 בגימטריא = רץ. גם כשהוא נופל וכורע, אינו מתייאש ומתנער מיד לקום ורץ. וזה רמוז במילה כרע=רץ.

לעילוי נשמת האשה הצדקנית יעל ע"ה בת אהובה תחי'

פלפול בפרשה מתי חייבים בכבוד האח הגדול

שמעון ולוי אחים(בראשית מט' ה') כותב רש"י שהפירוש למילה אחים הכוונה אחים הכוונה שהיו בעצה אחת גם בשכם וגם במכירת יוסף רק מקשה רש"י שבמכירת יוסף לכאורה השתתפו עוד אחים וע"ז מבאר רש"י שראובן ויהודה לא רצו למכור את יוסף, בני השפחות לא שנאו את יוסף ויששכר וזבולון לא דיברו בפני שמעון ולוי שהם אחיהם הגדולים ומכאן רואים שיששכר וזבולון כיבדו את אחיהם הגדולים

פרשת ויחי

דין כיבוד האח הגדול נלמד מייתור מהאות "ו" של כבד את אביך ואת אמך.

הגמרא בכתובות קג. מספרת שרבי ביקש מבניו שיכבדו את אשתו לאחר מותו ומקשה הגמרא שזהו דין דאורייתא ורבי לא צריך לצוות את בניו על זה ומתרצת הגמרא שאשתו של רבי לא הייתה אם בניו אלא יש לה מעמד של אשת אב ולכן רבי ביקש שיכבדו אותה ומקשה הגמרא שגם אשת אב הוי מצווה מהתורה מפני שכתוב כבד את אביך ודורשת הגמרא את לרבות את אשת האב ומתרצת הגמרא שחובת כיבוד אשת אב היא דווקא כאשר האבא חי אבל לאחר מותו אין מצווה לכבד את אשת האב ולכן רבי ביקש מבניו שיכבדו את אשתו גם לאחר מותו ומוסיפה הגמרא שמהפסוק כבד את אביך נלמד דין נוסף שיש מצווה לכבד את האח הגדול ודין זה נלמד מהייתור של האו "ו" במילה ואת אמך.

מחלוקת הכסף משנה והמנחת חינוך מהי כוונת הרמב"ם שחיוב כבוד האח הגדול הוא מדברי סופרים

הרמב"ם בפרק ו' מהלכות ממרים הלכה טו' פוסק שחייב אדם לכבד את אשת אביו אפילו שאינה אימו ואת בעל אימו למרות שאיננו אביו ומוסיף הרמב"ם שמדברי סופרים חייב האדם לכבד את אחיו הגדול. מסביר הכסף משנה שמקור דברי הרמב"ם הם מהגמרא כתובות קג. אבל יש הבדל בין דין כיבוד אשת אב לדין כיבוד אחיו הגדול. כבוד אשת האב הוי מדאורייתא וכבוד האח הגדול כיון שהוא נלמד מהדרשה של ה"ו" המיותרת הוי רק מדברי סופרים. אבל המנחת חינוך במצווה לג כותב שמצוות כבוד האח הגדול הוי מדאורייתא בדיוק כמו חיוב כבוד אשת האב ורק הרמב"ם קורא לכבוד אחיו הגדול דברי סופרים מפני שנלמד מדרשה אבל החיוב הוא מדאורייתא ועיין שם שמוכיח את דבריו.

מתוך מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בדין כבוד אחיו הגדול ניתן ללמוד את גדר הדין

א. מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן האם חייב בכבוד האח הגדול אחרי מות אביו ואמו

האחרונים מדייקים מדברי הרמב"ם שחובת כיבוד אחיו הגדול היא גם לאחר מות ההורים והאחרונים מדייקים זאת מפני שהרמב"ם מחלק את פסק הגמרא כתובות קג. לשניים בהתחלה פוסק הרמב"ם את חיוב כבוד אשת האב רק בחיי האב ואח"כ מוסיף הרמב"ם את חיוב כבוד אחיו הגדול ללא חילוק בין זמן חיי ההורים לאחר חיי ההורים ומכך משמע שכבוד אחיו הגדול הוא חיוב תמידי. הרמב"ם בספר המצוות שורש ב' כתב שחיוב כבוד האח הגדול הוי רק בחיי האבא והאמא

ב. מחלוקת האחרונים האם אחיו הגדול הוא דווקא הבכור או כל אח שגדול ממנו

החתם סופר בחו"מ ח"ב סימן כט' מביא את דברי הרמב"ן בספר המצוות שורש ב' שמשמעות אחיו הגדול היא כל מי שגדול ממנו ולא דווקא אחיו הבכור ולכן פוסק החת"ס שצריך לכבד גם אחים גדולים מהאבא וגם אחים גדולים מהאמא ומוסיף החיד"א בברכי יוסף שיש חיוב לכבד גם את אחותו הגדולה והסברא בזה היא כי כיבוד אחיו הגדול נובע ממצוות כיבוד אב ואם ולהורים יש נחת רוח כאשר ילדיהם הקטנים מכבדים את הגדולים וממילא חיוב הכיבוד חל על כל מי שגדול ממנו וגם על אחותו הגדולה. המהר"י חגיז בהלכות קטנות ח"א סימן קכג' והשבות יעקב ח"א סימן עו' והבית לחם יהודה על השו"ע יו"ד סי' רמ' סעיף כב' פוסקים שאחיו הגדול הכוונה לגדול ביותר והסברא היא מפני שהגדול ביותר קם תחת אביו והתורה מחייבת כיבוד למי שהוא כמו האבא.

ג. מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן האם כבוד אחיו הגדול הוי מצווה חדשה או מסתעפת ממצוות כיבוד אב ואם

כפי שכבר הובא לעיל הרמב"ן כותב במפורש שכבוד אחיו הגדול הוא חלק ממצוות כיבוד אב ואם. אבל בדברי הרמב"ם מדייקים האחרונים שמצוות כיבוד אחיו הגדול היא מצווה חדשה. הרמב"ם בפ"ו ממרים הלכ' טו' כותב שחייב אדם לכבד את אחיו הגדול מדברי סופרים ככבוד אביו ומדייקים האחרונים שמזה

פרשת ויחי

שהרמב"ם הוסיף בסוף ההלכה את המילים ככבוד אביו משמע שהרמב"ם נותן את הגדר למצוות כיבוד אחיו הגדול והיא נחשבת כמו כיבוד אב והמשמעות היא שכמו שכיבוד אב היא מצווה עצמאית כך כבוד אחיו הגדול היא מצווה עצמאית

למסקנת הדברים: על פי שלושת המחלוקות ניתן להבין את גדר דין כבוד אחיו הגדול

א.הרמב"ם סובר שכבוד אחיו הגדול הוי מצווה חדשה כפי שדייקו האחרונים בדברי הרמב"ם והסברא היא ע"פ דברי המהר"י חגיז והשבות יעקב שהובאו קודם שהחייב קאי רק על האח הבכור שהוא קם תחת אביו ומתחדשת מצווה של כיבוד ממשיך האבא. ולכן מובן מאוד מדוע המצווה מחוייבת גם לאחר מות האב והאם כי היא מצווה חדשה

ב.הרמב"ן סובר כי מצוות כבוד אחיו הגדול היא מסתעפת ממצוות כיבוד אב ואם והסברא היא שלהורים יש נחת רוח שילדיהם הקטנים מכבדים את הגדולים ולכן חובת הכיבוד חלה על כל מי שגדול ממנו וגם על אחותו וממילא המצווה מחויבת רק כאשר האבא והאמא חיים אבל לאחר מותם כמו שאין מצווה לכבד את ההורים ע"י שמאכיל ומשקה מלביש ומכסה כדברי הגמרא בקידושין כך גם אין מצווה לכבד את ההורים ג בדרך של כיבוד האחים שגדולים ממנו.

התעוררות לחיים

פתח דבר

חומש בראשית נפתח בבריאת העולם ובקלקולו של עולם ע"י אדם הראשון. פרשת ויחי היא החותמת אותו, היא החותם. ידוע שהכל הולך אחר החיתום. עד שאדם לא חותם על מכתב או הסכם, אין תוקף לכל הנאמר בו. לכן, עלינו להתבונן היטב בפרשת ויחי, להבין את צורת החותם, להבין את תיקונו של עולם שמתגלה בפרשה זו. כפי שנראה בהמשך, חומש בראשית הוא מסע מקלקול לתיקון, מראשית לאחרית, מבריאת העולם ועד לסוד גמר התיקון, תמונה שלמה.

קורות הפרשה

שבעים נפש משפחת יעקב ירדו למצרים והם חיים בארץ גשן. כתוב במדרש, "כיוון שבא יעקב למצרים, פסק הרעב לזכותו. ישבו ישראל בארץ מצרים, בארץ גשן, ונאחזו בה ונטעו בה שדות וכרמים, ופרו ורבו בה מאוד" (מדרש הגדול).

"וַיִּקְרְבוּ יְמֵי-יִשְׁרָאֵל, לְמוֹת". יעקב אבינו מרגיש שהגיע זמן הסתלקותו והוא קורא ליוסף אליו. יעקב משביע את יוסף שיקבור אותו במערת המכפלה. הוא יודע שרק ליוסף יש את היכולת לבצע את זה, הוא עדין מלך על מצרים.

יוסף שומע שאביו חולה, דבר שהיה חידוש גדול בעולם. כתוב בפרקי דרבי אליעזר: "שבעה דברים מופתיים נבראו בעולם, שלא היה כמותן. ואחד מהם: מיום שנבראו שמיים וארץ, לא היה אדם חולה לפני מותו. אלא היה אדם בא בדרך או בשוק, היה עוטר והיתה נשמתו יוצאת מנחיריו. עד שבא יעקב אבינו וביקש רחמים על זאת, ואמר לפניו: רבון כל העולמים! אל תיקח את נפשי ממני עד שאצוה את בני ואת בני ביתי. ונעתר לו, שנאמר, "וַיְהִי, אֲחֵרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף, הִנֵּה אָבִיךָ חָלָה". ושמעו הדברים כל מלכי ארץ ותמהו, שלא היה כמותו מיום שנבראו שמים וארץ. לפיכך חייב אדם לומר בעטישתו: חיים, שנהפך המות הזה לאור, שנאמר, "עֲטִישְׁתִּיו, תִּהְיֶה אוֹר" (איוב מ"א י').

יוסף מגיע אל אביו מיד, ביחד עם שני בניו, אפרים ומנשה. יעקב מתיישב במיטת חוליו ומברך את יוסף. הוא מודיע לו שבניו יהיו במניין השבטים, כבניו של יעקב - "אֶפְרַיִם, וּמְנַשֶּׁה--כְּרֹאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, יִהְיוּ-לִי".

פרשת ויחי

יעקב מניח ידיו על ראשיהם של הבנים ומברך אותם, אך הוא משכל את ידיו - יד ימין על ראשו של אפרים הצעיר שעומד משמאלו ויד שמאל על מנשה הבכור שעומד מימינו. למרות מחאתו של יוסף, אפרים מקבל את הבכורה.

אז קורא יעקב לכל השבטים. הוא רוצה לגלות להם את מה שיקרה להם באחרית הימים. אך "השכינה מסתלקת ממנו והוא אומר להם דברים אחרים" (רש"י). יעקב מתייחס בדבריו אל כל שבט ושבט, ויש בכל מילה ומילה עמקות אינסופיות.

יעקב מסיים בכך שהוא מודיע לכולם לקבור אותו במערת המכפלה. "יִכְלַל יַעֲקֹב לְצֹת אֶת-בְּנָיו, וַיֵּאסֹף רְגְלָיו אֶל-הַמָּטָה; וַיָּגֹעַ, וַיֵּאסֹף אֶל-עַמְיוֹ". יוסף מבכה את אביו ומצוה לאנשיו הרופאים לחנוט אותו. לאחר ארבעים יום, יוסף, אחיו, כל אנשי ביתו, כל עבדי פרעה, זקני ביתו, וכל זקני ארץ מצרים, עולים לקבור את יעקב. לאחר מכן, כולם שבים למצרים.

הפרשה מסיימת בפטירתו של יוסף בגיל מאה ועשר. לפני מותו יוסף משביע את אחיו ומבטיח, "...אֲנֹכִי מֵת; וְאֶלְקִים פֶּקֶד יִפְקֹד אֶתְכֶם, וְהָעֵלָה אֶתְכֶם מִן-הָאָרֶץ הַזֹּאת, אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיַּעֲקֹב. וַיִּשְׁבַּע יוֹסֵף, אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: פֶּקֶד יִפְקֹד אֶלְקִים אֶתְכֶם, וְהָעֵלָתֶם אֶת-עַצְמֹתַי מִזֶּה. וַיָּמָת יוֹסֵף, בֶּן-מָאָה וָעֶשְׂרִי שָׁנִים; וַיַּחַנְטוּ אֹתוֹ, וַיִּשְׂשֵׁם בְּאֶרֶן בְּמִצְרַיִם".

פרשה סתומה

פרשת 'ויחי' נקראת פרשה סתומה. בספר התורה אין כל רווח בין סיומה של הפרשה הקודמת לתחילתה של פרשה זו. רש"י אומר, "למה פרשה זו סתומה לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם". מהרגע שיעקב נפטר כבר התחילו הסימנים של השעבוד. באותו רגע התחיל החושך של הגלות. כל עוד היה יעקב חי, נתברכה כל ארץ מצרים בעבורו ובני ישראל היו שמורים. עתה, כשנפטר הצדיק, כבר החלו להישמע קולות אחרים מבית פרעה.

צריך לשים לב למה שרש"י אומר, "נסתמו עיניהם ולבם של ישראל". לא שמיד התחילו להיות עבדים, יוסף עוד היה חי, שליט במצרים, החיים נמשכו כפי שיעקב אבינו עזב אותם. בכל זאת, משהו נשתנה, הראייה ניטשטשה, הלב נסגר. בני ישראל פרו ורבו, המשיכו בחיים "רגילים", אבל הקשר עם הנשמה כבר החל להתרופף. כמו אז, כך היום, עם ישראל חי חיים חופשיים כביכול, אבל בלי לזכור את המקור, את בורא עולם, את המהות של 'חירות' אמיתית. הכח של קליפת מצרים הולך ומתגבר.

הפרשה נקראת 'ויחי' משום שדוקא בעת הירידה אל תוך השעבוד של מצרים, מתגלה הכח החזק של תחיה, הכח של יעקב. ננסה להבין איך זה קרה אז, ואיך זה קשור לחיים שלנו כאן ועכשיו? על מנת לצאת ממקום מסוים חשוב להיזכר באיזו דלת נכנסת ואיך בכלל הגעת למקום הזה.

יעקב אבינו לא מת

כתוב בפרשה, "וַיִּכְלַל יַעֲקֹב לְצֹת אֶת-בְּנָיו, וַיֵּאסֹף רְגְלָיו אֶל-הַמָּטָה; וַיָּגֹעַ, וַיֵּאסֹף אֶל-עַמְיוֹ". רש"י אומר, "ומיתה לא נאמרה בו ואמרו חז"ל יעקב אבינו לא מת". יש כאן סתירה; יעקב אבינו מת או לא מת, למה כיוונו חז"ל?

העניין מוזכר בגמרא, "אמר לו הכי, אמר לו יוחנן, יעקב אבינו לא מת. א"ל וכי בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא וקברו קברייא (הלא ספדו לו, חנטו אותו וקברו אותו). א"ל מקרא אני דורש, שנאמר, "ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם ה' ואל תחת ישראל כי הנני מושיעך מרחוק ואת זרעך מארץ שבים" (ירמיהו ל'), מקיש הוא לזרעו, מה זרעו בחיים, אף הוא בחיים" (תענית ד"ה ע"ב).

פרשת ויחי

הרב שיינברגר שליט"א מסביר, כמו בכל דבר, כך במיתתו של יעקב אבינו, יש בחינה של חיצוניות ובחינה של פנימיות. מצד החיצוניות, השתלשלות העניינים, יעקב אבינו נפטר מן העולם, ואילו מצד עצמו, יעקב אבינו לא מת, ויש לזה כמה רבדים. ראשית, דברי התנא הנ"ל בגמרא. זרעו של יעקב חי, חי את כל אורך הגלות וחי עד עצם היום הזה, לפיכך יעקב אבינו נקרא חי בזרעו.

שנית, אומר ה'בעל שם טוב' שיעקב אבינו הגיע לכזאת מדרגה, "שהתורה נקראת יעקב". יעקב הוא המרכבה לספירת התפארת, ז"א, הקו האמצעי שהוא גם נקרא עמוד התורה. על זה נאמר, "יעקב אבינו לא מת. היינו שהתורה נצחית ואינה בטלה לעולם" (בעש"ט על התורה, פרשת ויחי').

אדם הראשון ויעקב

אומר הרב שיינברגר שליט"א, יעקב אבינו הוא התיקון של אדם הראשון, היה לו את היופי של אדם הראשון. אדם הראשון הביא את המוות לעולם. לאחר חטא עץ הדעת נגזרה עליו המיתה, "כי, ביום אכלך מִמֶּנּוּ--מוֹת תָּמוּת" (בראשית ב' י"ז). יעקב הביא תחייה לעולם. כך שיש בפרשה זאת סגירת מעגל של כל סיפורי בראשית.

עד לפרשה יעקב אבינו לא נקרא 'חי'. רק עכשיו כשהוא יורד למצרים הוא חי שבע עשרה שנה של חיים טובים. על זה כותבת התורה, "וַיְחִי יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם". שבע עשרה בגימטריה = טוב. בני ישראל ירדו למצרים כדי להעלות את הניצוצות שיצאו מאדם הראשון באותן ק"ל שנים בהם פרש מחוה אשתו. ידוע שעוון קרי נקרא רע, כמו שכתוב על ער בנו של יהודה, "וַיְהִי, עֵר בְּכוֹר יְהוּדָה--רָע, בְּעֵינֵי ה'", (בראשית ל"ח ז'). כתיקון לרע הזה, לעוון הקרי של אדם הראשון, בא 'הטוב' של יעקב, שבע עשרה שנה של חיים במצרים.

כוחה של מצרים

במציאות ההיסטורית החולפת, מצרים היתה ארץ של טומאה גדולה, מלאה בכישוף ועבודה זרה. במציאות הרוחנית הנצחית, מצרים היא כח שעושה מייצרים - מציאות רוחנית של הסתלקות האורות של קדושה - צמצום. צמצום של השכל של האדם לדברים קטנים. אדם חופשי זה אדם שהמח שלו יכול לחבוק את המציאות כולה, מקצה העולם ועד סופו. עבד זה אחד שכל המחשבות שלו מצטמצמות לדברים הגשמיים הקטנים, חיי חומר בלבד.

במצרים ובמצב הרוחני של מצרים, אין שום נשימה, הכל בחנק. פרעה הוא אותיות הערף, ובפרשות הקודמות סופר על שלושת השרים שלו - שר הטבחים, שר האופים ושר המשקים - כולם עומדים בגרון, כולם באותו עניין וראשי התיבות שלהם טמ"א (טבחים, משקים, אופים), מה שמרמז על היותם כח אוטם. יש במח האדם שלושה חלקים: מח ימין-כנגד חכמה, מח שמאל-כנגד בינה והאמצעי זה הדעת, שזה הולך ומתפשט אל כל הקומה, אל הגוף. השפע הפנימי עובר דרך הדעת. השפע הגשמי של הגוף עובר דרך הפה והגרון. פרעה עומד בעורף ולא נותן שהדעת תתפשט בתוך הגוף. בגשמי, בחיות, יש קנה, ושט ויש גם ורידים - זה השלושה שרים הנ"ל והם לא נותנים לחיות לעבור בגרון. כך שהחסימה - המייצרים של מצרים, זה גם מקדימה וגם מאחור. אין במקום זה כמעט כל אפשרות להעביר את החיות הרוחנית והגשמית אל כל הקומה של הבן אדם.

בכל זאת, למרות המקום הצר, יעקב אבינו מביא את החיים למצרים, את הכח של התחייה. יעקב הוריד איתו הארה של ארץ ישראל למצרים והפך את מצרים עצמה למקום חיים ואפשר לכל בני ישראל לחיות בתוך מצרים. ברוחני יעקב מתחלק לשתי קומות, ישראל ויעקב, ראש וגוף. לכן הוא גם הכח שיכול לקשר את שני החלקים האלה שלנו.

פרשת ויחי

אוצר במסתור

עם ישראל נכנסים למצרים כדי להיבנות משם ולצאת כעם מאושר, עם של בני חורין, עם שקשור בחומר של החירות שזה התורה. דוקא במצרים הגיעו עם ישראל לכל המעלות האלו. אומר הרב שיינברגר שליט"א, זאת הכוונה פרשה סתומה, איך יתכן שכל הדברים הנפלאים שעם ישראל הגיעו אליהם היו דוקא במצרים, במקום הסתום? והאמת היא שהסתימה עצמה היא המפתח.

מסופר על הרבי מ'וטפסק', "בעל פרי הארץ", שהיה נוהג בגאווה, מתלבש יפה, בהידור, היה עושה רושם בכל מקום שבא אליו. כולם חשבו, איזה גאות! למעשה, הוא היה ההפך הגמור. היה חותם על מכתביו, 'השפל באמת' וכך הוא באמת היה. כמו הסיפור על אותו אחד שהיה לו אוצר אבנים טובות בידיו ובדיוק פרצה מלחמה. הוא החביא את האוצר מתחת ערמה ענקית של זבל וכשנגמרה המלחמה הוא בא ולקח אותו. אותו הדבר הרבי מ'וטפסק', הוא החביא את הענוה שלו בתוך האשפה של הגאווה, במקום שלא ימצאו אותה. ככה גם עם ישראל, בתוך המצולה של מצרים, בתוך חרפת מצרים, מצאו את הניצוצות, הכבוד, הגדולה, החירות של עם ישראל, שם הם עשו את הברור ומשם הוציאו את האבנים היקרות, את ניצוצות הקדושה. זאת הסתימה, איפה שסתום, איפה שיש העדר, שיש חשכות, שם נמצא האוצר הגדול.

לכן, אומר הרב שיינברגר שליט"א, כשיש לנו זמן של ייסורים, ח"ו, כשאדם נמצא במצב שנראה ללא מוצא, שיידע שיש עכשיו איזו ברכה בתוך כל זה, בתוך המעטפת הזאת יש אוצר גדול. אם יקבל את זה באהבה, הקב"ה כבר יגלה לו את האוצר. כתוב, שאם רוצים לתת לאדם שפע, אז בודקים אותו בכעס לפני כן. אם הוא עומד בניסיון, מקבל את השפע והברכה הגדולה. מאתים ועשר שנה של גלות מצרים, היה צריך הרבה סבלנות, היה צריך לזכור היטב את ההבטחות, "אֶנְכִי, אֶרְדֵּי עִמָּךְ מִצִּיפְיָה, וְאֶנְכִי, אֶעֱלֶךָ גַּם-עֲלֵה" (בראשית מ"ד), "פֶּקֶד יִפְקֹד אֱלֹקִים אֶתְכֶם". עם ישראל היה צריך לזכור במשך הרבה הרבה זמן את הפנימיות שמעבר למעטפת הייסורים והעבדות.

אור וחושך - גלות וגאולה

מצרים זה מקום של גלות, גולה. המקום הצר והמנותק בנפש שלנו. יעקב הכניס את ה-א' של האלוקות לגולה, והפך את הגולה לגאולה. יש משל יפה בעניין זה על מלך שציווה לשים את בנו בחדר סגור וחשוך, בלי פתחים, בלי חלונות, בלי טיפת אור, חושך מוחלט. עברו ימים, הבן ישב ובכה; אבא, למה? מה עשיתי? למה שמת אותי פה? ולא נתנו לו תשובה. לבסוף, האבא נתן לשרים שלו נרות ואמר להם להכניס אליו נרות שיראה את החדר. כשנכנסו עם הנרות, הבן גילה שהוא יושב בחדר מלא בכל האוצרות של העולם, הדברים הכי טובים, הכי סודיים, נמצאים שם. האבא רצה לתת לו את כל זה, רק הבן היה צריך לעבור את התנאים האלה, כדי לראות שהוא ראוי להם. אומר הרב שיינברגר שליט"א, כך הקב"ה שם אותנו במקום שהוא חשוך, הכניס את הנשמה בתוך גוף, במקום שמרחיק את האדם מהמציאות האמיתית. האדם לא מבין מה הוא עושה פה. למה זה כל כך קשה? לשם מה כל הייסורים?

כשיש מטרה להשיג, מטרה גדולה, צריך לעבור בכור ההיתוך. מן ההפך יגיע למטרה שזה הצורה הנכונה. למשל, זיתים הם מאוד מרים. היום עושים לזיתים אמבטיה ושופכים עליהם חומצה. חומצה היא דבר ממית, אבל היא מוציאה את המרירות מהזיתים ואז הם נהיים מתוקים.

הקב"ה רוצה לתת שכר שלם לאדם, אבל בתנאי שייתן יגיעה. היגיעה זה לשבת בחושך ולזכור את המקור, לזכור את אבא. לדעת שהאור יגיע ושנחנו חיים במקום הכי טוב. דווקא במקום שלפעמים נראה שהכי חשוך, שם נמצאים האוצרות הכי גדולים - בעבודה שלנו, בזוגיות, בכל הדברים. שם צריך להכניס את ה-א', את האור האלוני.

איך זה נעשה? ירידה אל המקום הנמוך

כל אחד צריך להפוך את המצרים שלו למקום של תחייה, שאפילו הטומאה הכי גדולה לא תשלוט.

פרשת ויחי

הטומאה הכי גדולה זה מוות - טומאת מת. טומאה זה סגירה של אורות - את זה מבטלים רק ע"י אורות של תחיית המתים. יעקב אבינו זכה לתחיית המתים בחייו. כמו שאמרנו, הוא הכניס לתוך מצרים את אורות התחייה.

אומר הרב שיינברגר שליט"א, כדי לתקן משהו צריך לרדת לאותו מקום בו הוא נמצא. יעקב בא לתקן את העניין של מיתה, לכן הוא צריך לרדת עד למקום המוות ושם להכניס אורות של תחייה - כמו בפילת אפיים בתפילה. הצדיקים בעת נפילת אפיים מעלים נשמות עשוקות ממקומות נמוכים. פתאום בן אדם מתעורר לתשובה, יכול להיות שאחד הצדיקים העלה אותו בעת נפילת אפיים.

כמו הסיפור על הבן מלך שהשתגע וחשב שהוא תרנגול. נכנס מתחת לשולחן המלך, פשט את בגדיו והתחיל לאכול פרורים. המלך התייעץ עם כל היועצים, בתקוה לרפא אותו. עד שהגיע חכם אחד וביקש להישאר עם בן המלך לבדו. מה הוא עשה? פשט גם כן את בגדיו, נכנס מתחת לשולחן והחל מלקט פרורים. שאל אותו בן המלך: מי אתה? מה אתה עושה? ענה לו החכם: אני תרנגול! בן המלך שמח והם נהיו תרנגולים-חברים. בעודם מתחת לשולחן ביחד, אמר לו החכם: תגיד, בגלל שאנחנו תרנגולים אנחנו צריכים לסבול פה מתחת לשולחן? השיב בן המלך: אתה צודק - ויחד, עלו שניהם על כיסאות. אמר לו החכם: תגיד, בגלל שאנחנו תרנגולים אנחנו צריכים לקפוא מקור? השיב לו בן המלך: באמת לא - הם התלבשו. ככה החכם שכנע אותו בכל מיני הנהגות, עד שהעלה אותו חזרה למדרגת אדם.

אומר הרב שיינברגר שליט"א, בשביל לתקן אנשים שנפלו למקום כזה נמוך, לפעמים צריך להגיע אל המקום שלהם - קטנות המוחין. יש הרבה אנשים שכל החיים שלהם עסוקים רק באיסוף פרורים מתחת לשולחן. שכחו שצריך לשבת ליד השולחן ולהיות בן מלך.

כולנו עבדים במצרים

כאמור, גם היום אנחנו מתמודדים עם הכח של מצרים, "כולנו עבדים של משהו". מצרים זה לא רק מקום פיזי, זה יכול להיות בכל מקום. מצרים אומרת, אל תחשוב על שום דבר שמעבר, על תכלית. אם אתה חושב על זה סימן שיש לך יותר מדי זמן פנוי. לכן פרעה הכביד עליהם את העבודה. בעולם שלנו, הוא מוסיף עוד עבודה, עוד מיסים, מוסיף עוד הסחות דעת, פלאפונים, טכנולוגיה, ערוצי טלוויזיה ועוד ועוד - רק לא להתבונן. אורות התחייה

בהנחה שהסכמנו שעבד זה לא רק אחד עם שרשראות ברזל על רגליו, עכשיו ננסה להבין קצת מה זאת חירות. לכל אחד מאתנו יש כל מיני רעיונות מה זה חופש, מה זה להיות חופשי.

אומר הרב שיינברגר שליט"א, התנועה בחיים הולכת מן ההפך אל ההפך - כדי להשיג את הכוח של תחייה, אומה חיה וקיימת, להחיות את הניצוצות, היה צריך להביא את עם ישראל למקום שממית כל חי. כדי להביא חירות לעולם, צריך עבדות. חשוב להבין שבלי תורה אין חירות. כמו בכל דבר, גם בחירות יש גוף ונשמה. הגוף זה, "אִישׁ תַּחַת גֻּפּוֹ וְתַחַת תְּאַבְּנֹתוֹ" (מלכים א' ה' ה'). הנשמה, זה מה שאמרו חז"ל על הכתב שהיה חרות על לוחות הברית, "אל תקרא חרות על הלוחות, אלא חירות" (שמו"ר מ"א). הקב"ה לא ברא בני אדם בכדי שיהיו משועבדים, הוא ברא אותם שיהיו בני חורין. כדי להוציא את זה לפועל צריך להכניס את עם ישראל לעבדות במצרים. מצרים, קודם כל, מוציאה מהאדם גם את מעט החירות שהיה לו עד עכשיו, את הגוף של החירות, לא רק את הנשמה. הם גרמו סבל גדול לישראל בקושי השעבוד, אבל כך יצאו ישראל והיו מוכנים לקבל חירות אמיתית, החירות באה לעולם.

פרשת ויחי

אומר הרב שיינברגר שליט"א, זה התחיל עם כלל ישראל ומי שרוצה חירות יידבק עם כלל ישראל, יידע מה זה חירות. יהיה לו גם גוף וגם נשמה של חירות. בלי תורה אין חירות, זה הכל רק חיצוני, דמיוני. "להיות עם חופשי בארצנו" זה רק ע"י חיים עם תורה.

צריך להכניס את התורה לכל מקום בחיים שלנו. בעל הסולם אומר שלא צריך לשנות את כל המבנה של החיים, לא כל אחד חייב עכשיו ללכת ללמוד כל היום בישיבה. אבל כל אחד חייב להכניס את המודעות של התורה לכל רגע וכל דבר בחיים שלו. להכניס את החיים אל תוך החיים, את הנשמה אל תוך הגוף. כשיעקב נכנס למצרים זה אומר עבורנו, להכניס את האור של התורה אל המקומות הכי צרים והכי חשוכים שיש לאדם בחיים. כל המעשים שאנו עושים, עד הקטנים ביותר, חייבים להיות מקושרים לתורה. על כל פעולה, לחשוב, מה התורה אומרת על זה?

סוף דבר - "פקד יפקד"

בתחילה אמרנו שהפרשה היא החותם של חומש בראשית ושהחומש עצמו מביא אותנו עד לסוד גמר התיקון. עכשיו זה קצת יותר ברור ואפשר לדבר על זה. כל הפרשה עוסקת בנושא התחייה. התחייה מתקיימת ע"י החיבור לכוחו של יעקב. בפרשות הקודמות, דיברנו הרבה על דמותו הרוחנית של יעקב, על כך שיעקב הוא מידת האמת, "תתן אמת ליעקב" (מיכה ז' כ'), על כך שיעקב הוא זה שמקדש את כל החיים, את תחום הרשות, ועל כך שהגיע למדרגת 'חי'. כמו כל הדמויות בתורה הקדושה, יעקב הוא כח הפועל בנפש שלנו, כח שיכול לחלץ אותנו מכל גלות, מכל מצב של חושך, כח שיכול להעלות אותנו, כח של תחיית הנפש, תחיית הנשמה.

לפני שיוסף נפטר מהעולם, הוא משאיר צוואה לאחיו ולבני ישראל, "אֶנֶכִּי מֵת; וְאַלְקִים פָּקֵד יִפְקֹד אֶתְכֶם, וְהָעֵלָה אֶתְכֶם מִן-הָאָרֶץ הַזֹּאת, אֶל-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיָּעֲקֹב". המפרשים שאלו על פשר הלשון הכפולה, "פקד יפקד", ובעיון בסוגיה זו אנו מתחברים לסוד שיעקב מוסר לבניו לפני מותו, לסוד של גמר התיקון. ידוע שיש שני אופנים לגאולה, "בעתה" ו"אחישנה". "בעתה" זה הקץ הקבוע לגאולה, הקץ שאינו תלוי בהתנהגות שלנו. על קץ זה אומר רש"י, "בקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה והתחיל אומר דברים אחרים". "אחישנה" זה כשאנו זוכים לגאולה בטרם זמנה, בזכות המעשים שלנו. כתוב במסכת סנהדרין, "זכו אחישנה, לא זכו בעתה".

אולם כפילות הלשון, "פקד יפקד", מעידה שיש עוד דרך אל הגאולה. ישנה פקידה על פי הסדר של "בעתה ואחישנה", אבל יש עוד פקידה גבוהה מזאת, למעלה מכל סדר וזמן, שהיא בבחינת דילוג על כל המדרגות והיא הבחינה שהיתה ביציאת מצרים, שנאמר, "קול דודי, הנה-זה בא; מְדַלֵּג, עַל-הַקְּהִלִּים" (שיר השירים ב' ח'). הקב"ה דילג עבורנו על כל המדרגות ובא בעצמו לארץ מצרים על מנת להוציא את בני ישראל, למרות שעוד לא הגיע הזמן ולמרות שלא היו ראויים על פי מעשיהם. אמרו חז"ל, שגאולה אחרונה תהיה כגאולה ראשונה. כמו כן, גם מתגלה כאן ההבדל בין דעת ואמונה, דעת זה להכיר את כל סדר המדרגות של השתלשלות העניינים ואמונה זה לדלג מעליהן ולהגיע ישר למקור. אז איך מתחברים ישר למקור? ישר לגאולה שמחוץ לסדר המדרגות, מחוץ ל"בעתה" ומחוץ ל"אחישנה"?

ראשית ע"י אמונה תמימה, אמונה פשוטה שהקב"ה טוב ומיטיב והוא כאב המרחם על בנו, שרחמנותו אינה מוגבלת בשום סדר, ושנית, ע"י אותו הסוד שיעקב אבינו כן גילה לבניו. יעקב אומר לבניו, "הָאֶסְפוּ וְאִגְדֵּה לָכֶם, אֶת אֲשֶׁר-יִקְרָא אֶתְכֶם, בְּצִמְרֵית הַיָּמִים". אם תראו באחרית הימים שלא זכיתם ל"אחישנה", שהקץ עוד רחוק והצרות קשות מנשוא, אז "האספו", "הקבצו", תתאגדו יחד באחדות פשוטה וע"ז תוכלו להביא את אורו של משיח. כל הסוד של ישראל נמצא באחדות. "עֲבוֹר עֲצָבִים אֶפְרָיִם, הִנֵּח־לוֹ" (הושע ד' יז). אפרים זה שמם של ישראל כשהם בבחינת בן, "הִבֵּן יִקְרֶה לִּי אֶפְרָיִם" (ירמיהו ל"א י"ט). עצבים זו

פרשת ויחי

עבודת אלילים. על זה אמרו חז"ל, גם אם ישראל כולם עובדי אלילים והם באחדות, שום רע לא יכול לבא עליהם, כפי שהיה בימי אחאב. כל מה שיש לנו לעשות עכשיו זה לקום ולהתאחד כאומה אחת, ללא הבדל בין פלגים וכיתות, לבושים ומנהגים, פשוט להיות באחדות תמימה של 'ואהבת לרעך כמוך'.

השעור מוקדש לרפואת יעל בת מזל, ליאור בן מיכל, דנה בת רותי, איילין שילה בת מרגרט, גיל יאיר בן מלכה בתוך כלל חולי עמו ישראל
השעור מוקדש לעילוי נשמת נסריה בת יעקב ז"ל, גילה בת רחל ז"ל ת.נ.צ.ב.ה

ברכות או תוכחות- חטא ועונשו

הפרשה האחרונה בספר בראשית, פרשת ויחי, חותמת לנו תקופה ארוכה של דורות 'נפילים', האבות השבטים.

המיוחד בה, שהיא גם מנבאת בפרוטרוט, מה יעלה בגורל השבטים, וממילא צופה על העתיד של כלל ישראל המורכב מהם. וזאת גם לאחר שהקב"ה סותם עיני יעקב מלגלות להם את הקץ, אבל בתוך הברכות שיעקב מעניק להם הוא כולל במרומז את העתיד.

הבה ונראה. יעקב אבינו לפי מותו קורא לי"ב בניו שיתקבצו סביב למיטתו, רוצה הוא להשמיע להם כמה מילות פרידה, ולא סתם מילות פרידה, אלא לגלות להם מה יעלה בעתידם, באחרית הימים, אלא שנסתם מעיניו גילוי זה במפורש, שנסתלקה ממנו השכינה באותה עת, וחלף זה הוא מעתיר עליהם ברכות. כל אחד ואחד בברכתו הוא, וכמו שמפורש בפסוק בסיום הברכות - "וזאת אשר דבר להם אביהם ויברך אותם איש אשר כברכתו ברך אתם" (שם, כח) וכאן התמה עולה מאיליה, מילא את רוב השבטים, יעקב מברך ואף משבח, אבל הדברים הנוקבים שאומר לראובן, שמעון ולוי, הלזה יקרא ברכה. אין זאת אלא תוכחה נוקבת, חדה וחוחתת, הקרובה יותר לקללה מאשר לברכה, נקרא את מה שאומר לשמעון ולוי, ארור אפם כי עז - אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל, מכנה את הנהגתם בלשון ארור 'ומאחל' להם שיפוצו ויתפזרו בכל חלקי ישראל אם זאת ברכה למה ייקרא קללה..

וכמו כן הדברים שאומר לראובן בנו הבכור: הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו הממהרים למרוצתם, לכך אל תרבה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראויות לך (רש"י שם) כלום זאת ברכה?

ובמידה שנרצה לחלק בין רוב השבטים שאותם בירך בעוד שאת שלושת בניו הגדולים הוכיח ולא בירך, אנו מופרכים מפסוק מפורש, שבו מסיימת התורה את 'פרק הברכות' בסיכום קצר "ויברך אותם איש אשר כברכתו ברך אתם".. דהיינו שלא תאמר, חלק מבניו בירך וחלקם לא, אלא את כולם יעקב ברך. ושוב התמיהה עולה, לזאת יקרא ברכה? (ובאמת מכח זה, האבן עזרא החזקוני ועוד, מפרשים שכל דברי יעקב כאן אינם ברכות אלא עתידות, ורק לבסוף בירך את כולם, ולא כד' רש"י)

וביותר יש לתמוה מה נזכר יעקב אבינו להוכיח את בניו בדברים נמרצים, על מעשים שאירעו לפני עשרות בשנים. [שהרי במכירת יוסף יעקב היה בן מאה ושמונה (רש"י וישב לז, לד, ובפ' וישלח לו, כט) וכעת לפני מותו הוא בן מאה ארבעים ושבע, הרי שכבר חלפו שלושים ותשע ממכירת יוסף, וכשנצרך את השנים שחלפו ממעשה שמעון ולוי עד מכירת יוסף, שהם לכל הפחות משהו כמו י"א שנים וכן מעשה ראובן הסמוך אליהם, עולה בסיכומי של חשבון שחלפו להם בקירוב חמישים שנה] הזמנים נתחלפו, האנשים השתנו הן מצד אישיותם וקומתם הרוחנית, והן מצד בני המשפחה שהתרחבה ונהיו סבות לנכדים, ואצל יעקב כאילו מאומה לא השתנה, הוא עדין מזכיר להם את זה..

פרשת ויחי

בשביל להבין מה עומד מאחורי תוכחת יעקב, נצטרך למשהו.. שימחיש בפנינו דבר מסוים. וכאן ישתלב מאיליו סיפור על הרב שטיינמן זצוק"ל (סיפור זה שמעתי מפי הג"ר יעקב מאיר זוננפלד שליט"א רבה של רכסים, מכלי ראשון ואנו כלי שני, והדגשת מקור הסיפור אינה בכדי. וזאת כשם שטבע האנושי לכל גווניו להפריז, כך טבעם של סיפורים, שאינם מדויקים, ועל הצד שהתרחשו.. ובכדי לנפות את קדירת 'הסיפור' שמלאה קוצים ודרדרים.. חייבים להשתמש בנפה טובה, כלי קיבול מתוקן)..

הסיפור אותו שמעתי למעלה מעשור, התרחש באותם זמנים שבעל 'האילת השחר' היה יוצא מידי תקופה לחוץ לארץ כדי לחזק את יהודי התפוצות לדבר ה'. ובאחת הפעמים כשנכנס מרן לשדה התעופה, עבר לפני כניסתו למטוס במתקן הבידוק הביטחוני - "מגלה מתכות", והנה נשמע צפצוף חד מהמכשיר, לאיש הביטחון לא היה נעים אבל 'חוק זה חוק' והוא האחראי ליישומו, הוא התנצל מאוד, וביקש מרבינו זצוק"ל לעבור שנית במתקן, וכמעשהו בראשונה כך מעשהו בשנייה, שוב המתקן מצפצף, שואל איש הביטחון את רבינו אם יש על גופו ובגדיו חפץ מתכתי כלשהו ומרן משיב בשלילה, אם כן מפציר איש הביטחון בהרב שיואיל לעבור בשלישית, והוא עובר פעם נוספת ו..המכשיר מתעורר שוב לחיים וה"עיר שושן נבוכה" לא ידעו מה לעשות, ואז אומר הרב תנו לי לחשוב כמה רגעים "מה זה ועל מה זה" ..ולפתע חיוך עולה על פניו והוא מתחיל להסביר לסובבים מה הגורם לצפצוף, 'הרי לפני כמה שנים כשנפלתי נשבר לי אגן הירכיים ובגיל מבוגר זה כבר לא מתאחה מאיליו ולכן ניתחו אותי וחיברו את העצמות עם ברגים...וזה מה שמצפצף כעת', ואנשי הביטחון אישרו את דבריו..

ואח"כ אמר בעל האילת השחר זצוק"ל למקורביו שהוא למד מוסר השכל גדול ונפלא מהסיפור הזה -והוא 'שראיתם לפני כמה זמן דוגמא איך אדם עושה ניתוח ויש לו ברגים בגוף ובכל זאת בשלב מסוים שוכחים מזה, א"כ כשיבוא האדם לעוה"ב עם כל המטען שהביא עמו מעוה"ז שלילי וחיובי ובי"ד של מעלה יבדקו את מצוותיו ועבירותיו, והנה על כל אותם עבירות שלא עשה אדם תשובה מספקת נשאר מהם כתמים בנפש ולכן יכול להיות שמאותה עבירה עברו עשרות שנים והאדם כבר שכח מזה, אבל שמה 'למעלה' הכל כתוב, וכשאדם יבוא יפתחו "תזמורת שלימה" מכל אותם צפצופים של העבירות אע"פ שהאדם לא זוכר מכך מאומה ומזה הסיק הצדיק זצוק"ל בלשונו: נלמד ששום מעשה ופעולה של האדם לא הולך לאיבוד'. עד כאן סיפור הדברים.

ובעניות דעתנו ננסה להפנים את המסר ונחזור עליו שוב פעם "שום מעשה לא הולך לאיבוד"...שום דבר!..כל מעשה שאדם עושה משל הוא רושם במו ידיו את שכרו, או חלילה את עונשו.....

[ובדרך אגב.. המסר העולה לנו מסיפור זה, לא מציג בפני הקורא -כדרכם של סיפורים- על דרגה גבוהה שהאדם משווה בנפשו שהיא רחוקה ממנו מכדי להפנים את המסר, אלא מחדד לו דברים שהוא יודע ומאמין בהם, נקח לרגע את הסיפור שלפנינו, הרי כל אדם יודע שבב"ד של מעלה מחכה לו 'בידוק בטחוני', ולא קל, פולשני מאד.. ואיפשהו זה נמצא אצלו, מאוכסן בתוך בליל ידיעות ומחשבות, אבל אימתי הוא אציף את זה לאחרונה על פני התודעה...באלול? אולי קצת! בר"ה עוד קצת! ביוה"כ 'קצת הרבה'!..ובשאר ימות השנה, מה הוא עושה עם זה? לוקח את המחשבה ומאכסן אותה שוב 'בבידוע' המחשבות'..וכאן מגיע הסיפור, ומציף לנו את זה שוב פעם, נותן לנו להרגיש במעט, את הלך החשיבה היהודי, ובפרט איך שאדם יהודי..לאו דוקא גדול הדור..צריך לחשוב, ועל מה לחשוב.. "שום מעשה ופעולה של האדם לא הולכת לאיבוד" הכל יגיע בחשבון בב"ד של מעלה]

וכעת שאנו מצוידים בסיפור הנפלא הזה שממחיש בידינו את העיקרון הפשוט אך חשוב "שום מעשה לא הולך לאיבוד.. נבין היטב מה ראה יעקב להוכיח את בניו על מעשים שאירעו עשרות שנים קודם לכן.

פרשת ויחי

יעקב אבינו רגל במרכבה, שעניו צופיות למרחוק, רואה את הרושם שפעל החטא של בניו, וזאת על אף שזמן רב חלף מאז, אבל אצל יעקב כל זה לא משנה, שכן הוא רואה לנגד עיניו את הרושם החטא של בניו, ולדידו "שום מעשה ופעולה של האדם לא הולכת לאיבוד", ועל כן הוא רואה בתוכחה לבניו, בעצם את הברכה..

הברכה הגדולה ביותר לאדם, היא התוכחה, וכמו שנסביר..

הנה המילה 'ברכה' פירושה: שפע..

[או מלשון הברכה בדומה לענף שמברכים אותו באדמה, דהיינו המברך מתחבר ומאציל מכוח השפעתו על המתברך, כמו הענף שמתחבר לאדמה משם לקוח מקור יניקתו (עיין שביעית פ"ב מ"ו וכלאים פ"ז מ"א. ובראשית (כד, יא) ויברך את הגמלים, ובתהילים (פרק צה, ו) באו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עשנו)]

אולם 'תוכחה' היא השפע הגדול ביותר שאפשר להעניק לאדם במתנה... וכח מעלתה גדול מהברכה, שכן- ברכה זה תוספת ל-אדם.. במשהו.. ועל הצד שנתקבלה..

ואילו תוכחה זה תוספת ב-אדם..

לא חיצונית, שעל דרך כלל גם אינה ברת קיימא, רק לרגע הנצרך, אלא שינוי מהותי אצל האדם, אם שלח ידיו ואימץ את התוכחה לליבו, ליישר את דרכיו, שאז נהפך הוא לאדם אחר, כל מהותו השתנתה לטובה, ולא רק תוספת משהו...זאת מעלת התוכחה..

וכמו שאומר שלמה "כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה" (משלי ג, יב) ופירש רבינו יונה שם את ענין התוכחה, "למען לא ישאר עליו כתם עון אשר ימעט האהבה, ולמען הוסיף על הכנעת לבו, ולמען הרבות שכרו, ואין טובה בעולם הזה שתערך לזאת. וכאב את בן ירצה. אם יש לאב בנים הרבה הבן אשר יאהב וירצה מכל בניו אותו יוכיח מכלם וישקוד על מוסרו, למען יהיה כולו יפה במדתו ומום אין בו.

ובמלבי"ם שם כתב "שהתוכחה היא סימן האהבה, כמו שירצה האב להעלות את בנו ממדרגה למדרגה". והגאון שם פירש "כי אין דרך להוכיח רק לאוהב אשר לבו דואג על רעהו ורואה שהולך בדרך אשר אינו טוב לו הוא מוכיח וכו' והיינו מחמת אהבתו אשר גדלה עליו יותר מן הכל כן לבו כאב על רעתו וחפץ בהצדקו ע"כ מייסר אותו להיטיב לו".

[ומובן הדבר, שעם כל מעלת התוכחה, אך אין זה אומר, שאדם יוכיח את חבירו ללא סייג, שכן בשונה מ'ברכה' שנפש השני מכשרת לקבל ורוצה בכך, אילו בתוכחה אין הנפש מוכשרת לזה, לולי הכנה מוקדמת הן מצד המוכיח שיעשה כל דבריו בדרך של אהבה, ובלי נגיעות, וכאב את בן ירצה, והן מצד המוכח אם מסוגל בעת הזו לקבל את הדברים. ופשוט].

ואם כך, מתבהרת בפנינו התמונה השלימה..

יעקב אבינו אינו נוהג חלילה בדרך של 'איפה ואיפה' בין האחים, שאת האחדים מוכיח קשות ואת השאר מברך, אלא כל כוונתו בדברי התוכחה המופנים לשלושת האחים הגדולים, הם בכדי להועיל להם בזה, וכמו שניזכר בזה..

נתחיל עם שמעון ולוי, יעקב אבינו מכיר בכוחם של השנים כל זמן שהם יחד, הכח שמתפרץ מהם עולה על גדותיו ומנווט לדרך לא טוב..לכך מקלל יעקב את כח העזות, שאם נקח לשון קללה וארור שהוא

פרשת ויחי

ההיפך מהברכה, הרי פירושם חסרון... וכמש"כ באבן עזרא בזה הלשון: "דרך תפלה, שיחסר אפם וטוב להם, כי ארור הפך ברוך וכאשר הברכה תוספת הארירה מגרעת".

ובזה נמצא יעקב מברך, שכן מיעוט העזות, היא גופא הברכה וההטבה לאותו איש, וממילא גם מה שמפיץ אותם ב'יעקב' ומפזר אותם 'בישראל', שלא ישכנו יחדיו, דבר זה הוא ברכה ותועלת להם, נתפוס לצורך הדוגמא, את אותם מקרים מצערים שראש ישיבה מחויב..לזרוק בחור מהישיבה בכדי שלא יפגעו שאר הבחורים.. [וכפי שהגאון האילת השחר זצוק"ל היה מתנה בפני אותו ראש ישיבה שהיה מתייעץ איתו בכגון דא, שהבחינה בזה אם הסיבה באמת מצודקת להוצאת הבחור מהישיבה, לבדוק אילו היה זה בנך, גם היית עושה כך. ואחרי כתיבת הדברים, ובהספד השבוע שמעתי תוספת בזה מהגה"צ רבי בנימין פינקל שליט"א, שבמקרה כגון דא שהוצרכו לסלק בחור מהישיבה, שאל רבינו את משגיח הישיבה, מה שם האם של הבחור, וכשהאחרון התפלא..אמר לו הרב בכאב, איך אפשר לסלק בחור מישיבה בלי שמתפללים עליו בבכי ובתחנונים ובשל זה צריך לדעת את שם אמו. מבהיל..].

על כל פנים, יעקב מפריד בין האחים, לתועלתם, שזאת הדרך להטבתם.. וראיתי אח"ז מש"כ האור חיים שם -ארור אפם כי עז וגו' פירוש לחלק המרובה בהם יותר משיעור הרגיל הוא מקלל, וישאר בהם חלק הרגיל בכל אדם כדי לקבל שכר לעולם הבא על כפייתו לעבודת ה', שאם לא כן יושלל מהם בבחינתו אושר המושג לנצח, וראה כי תיקון לקרר עוז הרתיחה, הוא לחלקם וגו' ואמר אחלקם וגו': וחזר האו"ח ושנה דבריו בפסוק כח "וגם שמעון ולוי ברכם במה שאמר ארור אפם זו היא ברכתם, שקלל לתגבורת המקלקל ומריע, גם מה שחלקם והפיצם הוא להשגת תכלית האושר גם כן" עיין שם.

אם כן אפוא תוכחת יעקב את בניו אינה אלא ברכה גדולה, ובזה גם מתבאר מה שמוכיח את בנו הבכור ראובן על מעשה בלהה שפעל בזה בפזיזות ובכעס.. אפס שהערתנו לא סרה בקשר לראובן, שהרי חז"ל (ב"ר פד יט) אומרים שראובן עשה תשובה על מעשה בלהה, ולמדים זאת מפסוק "וישב ראובן אל הבור", ומהיכן שב? שהיה עסוק בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו (הביא רש"י לז, כט) ואם כך מה ראה יעקב להוכיח אותו, ועוד לשלול ממנו שלשה דברים, בכורה, מלכות, וכהונה (רש"י כאן) אחר שחזר בתשובה..

אין לנו אלא להסיק מכאן, שאף התשובה עם כל מעלתה הנשגבה, אין בכוחה להחזיר לאדם את מה שהפסיד על ידי החטא, וזה חידוש גדול מכדי להכתב.. והאמת שחפשתי מקור לדברים, (מלבד המסקנה העולה מהדברים) ואחר חיפוש ראשוני שלא העלה בחכתו דבר, מצאתי את שאהבה נפשי בספרו של מרן זצוק"ל עה"ת שם כותב 'האילת השחר' עהפ"ס פחז כמים וז"ל -ואע"פ שראובן שב בתשובה מ"מ יש דברים שמאבדים ע"י חטא ולא מועיל התשובה עיין שם. א"כ ד' רבינו מפורשים בזה כמש"א וראויים הדברים להיכתב.

וכשננסה להבין את טעם העניין בזה, 'שפעמים אדם מאבד דבר ואין התשובה עולה לו', גם בזה נזדקק לדברי רבינו אילת השחר מש"כ במקום אחר, בספרו ימלא פי תהלתך (שמציין אותו) 'שעל חטא שאדם עושה, הגם שלא נענש תיכף בגשמיות, אבל עונש ברוחניות יש, שמפריעים לו בעשיית המצוה אם לא שיעשה התאמצות גדולה' עיין שם (ח"א עמ' פ"ב). ובזה גם מוסבר היטב, הסיבה שהפסיד ראובן את שהפסיד ולא הועילה תשובתו..

אלא שבזה לא נחתם הגולל, שכן מילא מה שיעקב שולל מראובן את המעלות הללו, אבל עצם התוכחה על מהי באה, אחר שראובן שב בתשובה וכאמור.. ועל כן נזקקים אנו לומר בזה יסוד חדש, והוא באמת מה שיעקב אבינו הוכיחו ושלל ממנו את המעלות

פרשת ויחי

הנז', אין זאת מצד עצם העבירה שעליה עשה תשובה, כי אם מצד התכונה והאופי שגילה ראובן בעת מעשה בלהה, וזה שאומר רש"י שם "פחז כמים - הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו הממהרים למרוצתם. לכך אל תרבה ליטול כל היתרות הללו שהיו ראויות לך". והיינו שמידת הכעס והחוסר שליטה שבה התנהל ראובן, בעיני יעקב, זה חסרון גדול יותר מאשר העבירה עצמה, שכן את המעשה עוד איכשהו אפשר לתקן ע"י תשובה, אולם את עצם התכונה והאופי של האדם הגורמות לעבירה לא די בזה, ובכדי לתקן זה דורש מהאדם 'עבודת חיים' לשרש את המידה והתכונה השלילית שבו. ומטעם זה יעקב חשש..

זאת לאור העובדה שלא כל אדם מסוגל לשאת בעול המלכות, אדם שהתנהגותו מונעת מתוך דחף בלתי נשלט, עם כל מעלותיו האחרות אין הוא ראוי להנהיג, ועל כן נטל מראובן את המלכות ובדומה לה הבכורה (וממילא גם נטל ממנו את הכהונה שכן עד אז הכהונה היתה בידי הבכורות, וכשנטל ממנו את הבכורה ממילא גם הכהונה נלקחה הימנו) ועל כן גם הוכיח אותו שכן לשרש תכונה הטבועה בנפש האדם, לא די בתשובה, לחוד, וצריך לעמול ולהתמודד איתה כל ימי חייו..

ומצאתי ראייה מכרעת לזה, מד' חז"ל (פסחים סו:) אמר רבי מני בר פטיש "כל שכועס, אפילו פוסקין עליו גדולה מן השמים - מורידין אותו" ומביאה שם הגמ' ראייה לדברים, ממה שמצינו אצל אליאב אח דוד, שהפסיד את המלכות בגלל שהיה רגזן, וכך אומר הקב"ה לשמואל אל תמליכוהו "כי מאסתיהו" עיי"ש. נמצינו למדים שכל שיש אצל האדם מידה או תכונה פגומה אין הוא ראוי להנהיג זאת על אף שהיה ראוי מצד עצמו כמו אליאב, שהקב"ה 'רחים', או ראובן שמטבע תולדתו היה בכור, עם כל זאת הפסידו את שהפסידו ולסיום הדברים נתבונן בדברי חז"ל בתלמוד.

"יעקב אבינו לא מת" (ר' יצחק בשם ר"י תענית ה:) ובמהרש"א שם פירש "אם שלא מת בנפש, כשאר צדיקים אבל בגוף היה מת", (ועיין שהסביר מה חידוש בזה). זאת אומרת: כל צדיק אחר מיתתו, הגוף מת, אבל הנפש קיימת, היא נפטרת מעולם הזה לעולם הבא, משאירה מכתב פיטורין לעולם הזה ו'משדרגת' עצמה לעולם שכולו טוב, ועדיין, יש לה אחיזה מסוימת בעולם הזה, (כמו שהביא הרמב"ן בפרשתנו את העובדא ברבי שהיה נגלה לבני משפחתו אחרי מותו בדמות גופו ממש)..

יש אדם מת ויש אדם נפטר, מה אפוא עושה את ההבדל בין שניהם?..האדם עצמו..! נפרט עוד.. בן תמותה ששובק חיים קרוי בפי העולם "מת", כמו גם חפץ שלא זז ולא פועל אומרים 'זה מת'.. למה מת, כי הוא פשוט לא משמש ליעוד שבו, לתכלית מה שנוצר. כך גם אצל האדם. בן אנוש שכל חייו התעסק בדברים גשמיים, אחרי ששובק חיים הוא התנתק כעת מעולמו, עולם הגשם, שבו התעסק וראה תכלית הכל, אם כן עתה ששובק חיים והתנתק מ'הגשם', מהביזנע'ס, מהכסף, קרירה, אוכל, וכל עניני החומר, גופו הנרקב כבר לא משמש לתכליתו, אז הוא פשוט מת..

מה שכן, אדם צדיק שהיה עסוק כל חייו לטפח אצלו את 'הרוח' וחי חיים רוחניים, גם אם רגליו דרכו בארץ, אבל ראשו שכן בין שרפי מעלה, אם כן אפוא כשהוא שובק חיים הוא לא מת, בסך הכל הוא נפטר מכאן לשם, החלק הגשמי שבו מתחבר לחלק הרוחני שלו, לשם כיון את מגמתו, גם כשהיה בעולם החומר, והרי גופו שמת, אין בו מעכב וחסרון לקיום התכלית כי מימים ימימה היעד שראה לנגד עיניו הוא חיי הרוח, ונפשו שנפרדת מהגוף לאחר מיתתו, עולה ומתאחדת עם שורשה העליון... אם כך כשם שיעקב לא מת, כך גדול בישראל או כל צדיק שנפטר לא מת, אלא נפטר ממקום זה למקום אחר...

פרשת ויחי

וליוסף יולד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב ... (מא,נ-נב)

&שם הבכור מנשה כי נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי. ואת שם השני קרא אפרים כי הפרני אלקים בארץ עני

יוסף קורא למנשה בשמו ומנמק זאת כרמז שה' השכיח ממנו את כל עמלו והתלאות שעברו עליו בהיותו עבד, וכן השכיח ממנו את כל בית אביו, ועל ידי השם "מנשה" מבקש יוסף להזכיר לעצמו את העבדות שחלפה כדי להודות לה' על שחילץ אותו מיוון מצולה ואת בית אביו שהלך והשתכח ממנו, בשל היותו עסוק בהנהגת מצרים.

השם שניתן לבן השני - אפרים מצביע על פריון, התרחבות וגידול. השם אפרים נושא את המשמעות החיובית לעומת מנשה הנושא את המשמעות של שכחה שלילית.

יעקב אבינו נפרד מבניו ומבני בניו והוא מברך אותם לקראת עתידם בקבעו לכל אחד ואחד את עתידו בחיים. לבנימין הוא קובע מקומו של בית המקדש. ליוסף הוא נותן שני חלקים - "מנשה ואפרים כראובן ושמעון יהיו לי". לשבט יהודה הוא קובע מלכות, וכו'.

לברכתו של יעקב את בני יוסף קדם דו שיח ארוך בין יעקב ליוסף כמובא במדרש: יוסף ששמע מאביו את ההבטחה "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי", לא הבין מדוע הקדים אביו את אפרים לפני מנשה וחשב אולי זו טעות שהרי מנשה הוא הבכור.

לאור זאת עשה יוסף הכול כדי שהמברך - יעקב אביו, ישים ידו הימנית על ראשו של מנשה, שכן ליד הימנית נודעת חשיבות מיוחדת כדברי המדרש במקום אחר שבכל מקום הימין משובח, לענין עבודה, לענין סמיכות ולענין ברכה.

גדולה היתה הפתעתו של יוסף כשאביו עשה פעולה מיוחדת להניח דווקא את היד הימנית על ראש אפרים - "וישת יד ימינו על ראש אפרים". יוסף נוכח לראות שחששו רציני ולכן עשה שתי פעולות: א. תמך יד אביו להעבירה מעל ראש אפרים אל ראש מנשה. ב. פנה לאביו בנימוס "לא כן אבי, כי מנשה הבכור".

יעקב הגיב נמרצות - "וימאן אביו" - ביד זו נאבקתי עם שרו של עשיו וניצחתי ואתה רוצה להוריד אותה?! שנית, אתה חושב שמא דעתו של אביך אינה צלולה ולכן עושה מה שעושה - "ידעתי בני ידעתי".

פעולה זו של יעקב היתה מכוונת גם לעתיד שהרי מעשה אבות סימן לבנים. יעקב רצה לקבוע שישנם בחיים שני דברים חשובים הקובעים גורלם של עמים ומדינות: כמות ואיכות.

המושג כמות נגזר מהמילה כמה, ומציין את שיעור הדברים מבחינת המספר, הגודל או המשקל. אך מהכמות אי אפשר לקבוע את טיב הדברים, את אופיים של האנשים, את תכונותיהם וכו'. איכות נגזרת מהמילה איך ומעידה על תכונותיו ומיגזו של האדם.

הכמות חשובה מאד. וכבר כתב שלמה המלך בקהלת: "טובים השניים מן האחד ... כי אם יפולו, האחד יקים את חבירו, ואילו האחד שיפול ואין שני להקימו". אולם המכריע בחיים הוא האיכות כדברי החכם מכל אדם: "החכמה תעוז לחכמה מעשרה שליטים".

אפרים ומנשה סימלו את שני המושגים הללו. מנשה נתברך בכמות כמובא שלפני כניסתם לארץ הגיע

פרשת ויחי

מספרם ליותר מחמישים אלף נפש לעומת בני אפרים שמנו רק שלשים ושניים אלף נפש. אולם מבחינת האיכות היו בני מנשה ירודים מאד שלא העמידו מביניהם שופטים בעלי שיעור קומה. מאידך, אפרים היה קטן בכמות אך גדול באיכות, ממנו יצא יהושע בן - נון (בעשרה בטבת חל על פי המסורת יום פטירתו), שהביא את בני ישראל אל המנוחה והנחלה ובשעה שאמר "שמש בגבעון דום" נתפרסם שמו בעולם.

יעקב ראה בעיני רוחו את מצבינו ועתידינו. אמנם זקוקים אנו לכמות גדולה של יהודים שהרי בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, אך רק על ידי האיכות שלנו כיהודים מאמינים ושומרי מצוות, נוכל להתמודד כנגד הכמות העוינת, ולכן "ישימך אלקים כאפרים וכמנשה", שילוב של שני הדברים יחד, אך, "וישם את אפרים לפני מנשה", יש להקדים את האיכות לכמות אז והקדוש ברוך הוא יצילנו מידם.

ויהי ימי יעקב שני חייו (מז,כח)

היה הרה"ק בעל האמרי חיים מויז'ניץ זי"ע מפורסם בהשתוקקותו אל השבת הק', ובכל ימות השבוע היה סופר ומונה את הימים כאומר: מתי כבר תגיע שבת הק'! אף הרבה מאמרותיו היו על קדושת וחשקת השבת אליה האדם צריך להשתוקק, ואף להמשיכה אל ימות השבוע.

הוא היה אומר ומפרש את הכתוב (במדבר יד. יט): "וכאשר נשאתה לעם הזה ממצרים ועד הנה". "הנה" ר"ת השבת נועם הנשמות. היינו, הקב"ה נשא והעלה את ישראל "ממצרים", היינו מכל טומאת ערות מצרים שהם שקועים בה, ועד הנה, עד הרגשת נועם השבת. מבירא עמיקתא לאיגרא רמא. כשהגיע שבת, אע"פ שהם היו שקועים ביוון מצולה, מ"מ הרגישו נועם השבת, ואז מילא יצאו לגמרי מטומאת מצרים...

וזוהו "הילוכך תהא בנחת עונג קרא לשבת" אם יענג האדם את השבת בקריאת שירות ותשבחות, יזכה ויבוא על ידי זה שכל הילוכו אף בימות החול תהא לעשות נחת לבורא ית"ש. כי שבת קודש היא כוח גדול לטהרת הנפש, הנשמה והלב!

שנה אחת בשבת פר' ויחי (שנת תשי"ג) בהיותו יושב עם קהל חסידיו, פירש את הפסוק הנ"ל: "ויהי ימי יעקב שני חייו". 'יעקב' רומז לשבת כמו שנאמר (ישעיה נח. יג-יד) "וקראת לשבת עונג וגו' והאכלתיך נחלת יעקב אביך". וזהו "ויהי ימי יעקב שני חייו", פירוש, ימי השבת הם שני חייו, שכל ימי השבוע היו אצלו בבחינת שבת...

ולפי זה פירש באופן נפלא את מאמר חז"ל (שבת קי"ח) "עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות", דהיינו שיעשה האדם את השבת גם בחול, שגם ימי החול יהיו בבחינת שבת, ואל תצטרך לבריות, פירוש ע"פ מאמר חז"ל (ביצה טז.) שמזונותיו של אדם קצובים לו חוץ מהוצאות שבתות, ואם גם ימי החול יהיו בבחינת שבת אז לא יצטרך לבריות, כי הקב"ה פורע כל הוצאות השבת...

ויחי יעקב בארץ מצרים (מז,כח)

המסתכל במדרש ובזוהר בפרשה זו רואה שרבותינו דברו סביב קוטב זה: מה חיי האדם בעולם הזה. וז"ל מדרש תנחומא (ויחי סימן א): "ויקרבו ימי ישראל למות". זה שאמר הכתוב: (דברי הימים א' כט, טו) "כי גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל אבותינו כצל ימינו על הארץ ואין מקוה". "כצל ימינו" - הלואי כצילו של כותל או כצל האילן. אלא כצילו של עוף, שנאמר 'ימינו כצל עובר'. "ואין מקוה" - אין מי יקוה שלא ימות, אלא הכל יודעים ואומרים בפיהם שהן מתים. אברהם אומר ואנכי הולך וגו'. יצחק אומר בעבור תברכך נפשי בטרם אמות. יעקב, ושכבתי עם אבותי, אימתי, בשעה שנטה למות. לכך כתוב "ויקרבו ימי ישראל למות".

פרשת ויחי

ויש לשאול, וכי מה רצו רבותינו לעוררנו, הלא דבר ברור שאין יצור נשאר חי לעד. אולם דע, כי האדם בתוככי מחשבתו לא חושב על זה. וכאשר היה אומר מורי ורבי הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל, שכאשר מלויים אנו את המת, יש חושבים "זה הנפטר, הוא מסוג של נפטרים" וחושב "אין זה שייך לי"! כן, כך האדם נדמה לו!!

ואשר על כן רבותינו אומרים לנו "הכל אומרים בפיהם שהן מתים". כלומר בין הצדיקים בין שאר העולם. אך ישנו הבדל מהותי: הצדיקים יודעים שימותו ולפיכך הם בזים לעוה"ז, ולא איכפת להם אם עניים יהיו אם עשירים, איזה בגדים ילבשו, כי יודעים כי העיקר זה עוה"ב, וכאן צריכים רק להעביר הגוף, ולמלאות הנשמה. משא"כ שאר העולם ב"פה" אומרים שימותו, אבל ב"פועל" אין זה תואם את הפה. שהרי תראה, יש להם זמן להתקוטט, יש זמן לבכות על שאינו עשיר, יש זמן לבכות שהפסיד כספים, יש לו זמן להצטער שאין לו כבוד וכו'.

נמצא שבאמת אף שוטה לא יסבור ולו לרגע, שישאר כאן עלי אדמות. כי ברור לכל כי עפר אתה ואל עפר תשוב. אך הללו הרציניים אומרים: אם כן, אדרבא בא ונחזור בתשובה, נעשה רוב מצוות, נהיה טובים, ניתן ונפזר צדקות, נעמיד בתי מדרשות, נתמוך בעניים. כי זה ורק אלו ישארו לו לנצח, ואלו ורק אלו ילווהו לבית עולמו בבוא היום ההוא. והקב"ה יזכנו להשלים תיקוננו, אמן.

ויקברו ימי ישראל למות (מז,כט)

אומרים חז"ל במדרש, שלא מת יעקב עד שראה "ו" הולך על גחון. מה כונת הדברים?

התורה מספרת שבני ישראל בהיותם במצרים **"פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד ותמלא הארץ אתם"** (שמות א, ז), ולמדו מכך חז"ל שהיו יולדות ששה בכרס אחת. "גחון" הוא כרס, ולמדנו חז"ל שיעקב אבינו לא מת עד שראה את אותו "ו" שהולך על הגחון, היינו את הששה בכרס אחת. אלא שלכאורה קשה, הרי יעקב אבינו מת לפני יוסף, וענין לידת הששה בכרס אחת, כתוב רק לאחר שיוסף מת: **"וימת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא"** (שמות א, ו) ורק לאחר מכן כתוב שבני ישראל פרו ורבו. איך אפשר, אפוא, לומר שיעקב לא מת עד שראה ששה בכרס אחת?

ותרץ ה"שלמה חדשה", שלכן, באמת, כתוב **"פרו וישרצו"** בלשון עבר, ללמדנו שהדבר קרה כבר קדם לכן. כמו שמצינו לגבי שרה, שנאמר: **"וה' פקד את שרה כאשר אמר, ויעש ה' לשרה כאשר דבר"**, וכתב רש"י (שם) שנסמכה פרשה זו לפרשה הקודמת, שהיא פרשת אבימלך שלקח את שרה ובתגובה על כך לא יכלו כל נשיו ללדת עד שהתפלל אברהם אבינו עליהם, "ללמדך שכל המבקש רחמים על חברו, והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה, שנאמר: **"ויתפלל" וסמך ליה "וה' פקד את שרה"**, שפקד כבר קודם, שרפא את אבימלך". והרי אימתי נפקדה שרה? עוד לפני שנשות אבימלך יכלו ללדת. זאת, על אף שפקידת שרה נכתבה אחרי כן, ולשם כך נכתב הדבר בלשון עבר **"וה' פקד את שרה"**. הוא הדין בפרשתנו, כתוב **"פרו וישרצו"** בלשון עבר, ללמדנו שיעקב אבינו לא מת עד שראה ששה בכרס אחת.

ויאמר יעקב אל יוסף השבעה לי וישבע לו (מז,לא)

ובגמ' נדרים (ח, א) אמר רב גידל אמר רב מנין שנשבעים לקיים את המצוה שנאמר (תהלים קי"ט, ק"ו) נשבעתי ואקיימה לשמור משפטי צדיק, והקשו בגמ' והלא מושבע ועומד מהר סיני הוא, ותירצו דהא

פרשת ויחי

קמ"ל דשרי ליה לאיניש לזרוזי נפשיה, וכ' הר"ן דאיכא בכה"ג לא יחל דברו. והקשה בפנים יפות מה הוצרך למילף מדברי קבלה נילף מדברי תורה דיעקב השביע את יוסף אף דכבר היה מצווה מצד מצוות כבוד אב ואם, ותי' הפנים יפות דאייירי קודם מתן תורה, וא"כ אינו מושבע ועומד הוא ולכן חלה השבועה וליכא ראייה לנשבע באופן שכבר מושבע ועומד.

ולכאורה צ"ב דהרי האבות קיימו את כל התורה ומה בעי שבועה, וע"כ צ"ל דקיימו רק ז' מצוות בני נח וא"כ גם מצוות 'לא יחל' ליכא, וא"כ מה הועילה לכך שבועת יוסף.

ויש לתרץ, דהנה במשנה למלך (פ"י מהלכות מלכים ה"ב) הק' בשבועה שנשבעו אברהם ויצחק לאבימלך, ועשיו ליעקב, ואליעזר לאברהם, דהא לא הוו מז' מצוות בני נח ומה מהני שבועתם, ותי' האבנ"ז (יו"ד ש"ו, ט"ז) דכל החידוש שחידשה התורה בשבועה הוא דוקא בשבועה שנשבע על עצמו שלא יאכל ככר זה, אך כשנשבע לחבירו הוא אסור מסברא ואפילו קודם מתן תורה ואפילו לבני נח, ולכך מהני השבועה

וישתחו ישראל על ראש המיטה (מז, לא)

וברש"י: "תעלא בעידניה סגיד ליה" - שועל בזמנו - תשתחוה לו.

אף שמעיקר הדין היה יוסף צריך להשתוות לאביו מדין כיבוד אב, עכשיו שנעשה מלך, יש לו ליעקב להשתחוות אליו אף על פי שהוא בנו, וזה מה שנאמר בהמשך: "ויתחזק ישראל וישב על המיטה", ופרש"י: "אמר: אף על פי שהוא בני, מלך הוא, אחלוק לו כבוד, מכאן שחולקים כבוד למלכות".

מובא שהמהר"ם מרוטנברג מיום שעלה לגדולה לא הקביל פני אביו ולא רצה שאביו יבוא אליו, מחמת הספק בבן שהוא רבו של אביו, אם חייב לכבדו, וכן יוסף השתדל שלא להתראות בפני אביו, עכשיו, לפני שנסתלק יעקב לבית עולמו הוצרך יוסף לבוא אליו, השתחוה לו יעקב כיון שסוף סוף משמים הניחו אותו עכשיו למושל על מצרים ויש לכבדו.

מזה אפשר ללמוד שכשאדם חושב שיש איזה מנהיג שאינו ראוי לתפקידו, אם הוא נוהג בחכמה, יודע שאין צריך ללחום עם המציאות, עכשיו משמים נתנו לו להנהיג, ואם רוצה, יפעל רק לגבי העתיד, שידאג שבפעם הבאה יהיה מנהיג יותר מתאים לתפקיד.

"ויחי יעקב בארץ מצרים" (מז, כח)

צא ולמד, אומר **רבי זלמן סורוצקין** הרב של לוצק, שפרשת מיתתו של יעקב אבינו קרויה 'ויחי'.

סוף פרשת מיתתה של שרה אימנו קרויה 'חיי שרה'.

כי אמנם רק אחרי מה שקרוי בפי הבריות 'מוות' רק אז מתחילים החיים האמיתיים.

וידגו לרוב בקרב הארץ (מח , טז)

"וידגו לרוב בקרב הארץ"

מה דגים הללו גדלים במים כיוון שיורדת טיפה אחת מלמעלה מקבלים אותה בצימאון כמו שלא קיבלו טיפה של מים מימיהם, כך הם ישראל גדלים במים בתורה. כיוון שהם שומעים דבר חדש מן התורה, הם

פרשת ויחי

מקבלים אותו בצימאון כמי שלא שמעו דבר תורה מימיהם. (בראשית רבה צז).

הצדיק רבי שמחה בונים מפשיסחה היה בשנות חייו האחרונות עיוור, וכהביאו לפניו בערב יום הכיפורים את נכדיו לברכם, חיבקם ונישקם תחילה. וכך אמר: אצל יצחק אבינו אנו מוצאים שלאחר שכהו עיניו מראות, אמר ליקב בנו: "גשה נא ושקה לי בני". כיוצא בכך אנו מוצאים אצל יעקב בעת זקנתו, ככתוב: ועיני ישראל כבדו מזוקן...ויגש אותם אליו וישק להם וחיבק להם. וכל כך למה? כי בשעה שאדם מבקש להתקשר עם זולתו, די לו לשם כך בחוש הראייה, שכן אנשים מתקשרים זה לזה, כשהם מביטים איש בעיני רעהו. אולם, כשאדם מאבד, לא עליכם, חוש חשוב זה שהקב"ה העניק לו ברוב חסדו צריכה להתקשרות לבוא בדרך של חיבוק ונישוק. (מתוך: אמרות חכמה על התורה).

ר' חיים סולובייצ'יק, רבה של בריסק, השתתף פעם באסיפה, וממש לא אהב את המשימות והתככים ששמע כי מתנהלים מאחרי הפרגוד. אמר אז למקורביו: תמיד התקשיתי שעל הפסוק: "היאספו לכם ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים", מובא בילקוט שמעוני מהו "היאספו? היטהרו. כשם שאתה אומר "ותסגר מרים ואחר תאסף" ומניין ש"האספו" מלשון טהרה? אלא, כנראה יכול כל יהודי כשלעצמו להיות נקי וצדיק, אבל כאשר מתאספים לאסיפה, מיד נכנס לפעולה יצר הרע של מחלוקות ותככים, רכילויות ומזימות. לכן בירך יעקב את בניו: "היאספו" היטהרו, שייצאו טהורים מכל האסיפות האלה.

אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי. ומולדתך... על שם אחיהם יקראו בנחלתם (מח,ה-ו)

אמר רבא והא כתיב על שם אחיהם יקראו בנחלתם הנחלה הוקשו ולא לדבר אחר (הוריות ו, ב).

ומה טעם הגביל יעקב אבינו זכויותיהם להיות כשאר שבטים לנחלה בלבד ולא לשאר ענינים ומעלות השבטים, אלא יעקב יכול ליתן רק מה שבכוחו וזכות קנינו וכנחלה אשר לו, משא"כ שאר המעלות והענינים אשר הם אך מתת אלוקים לשבטים גופיהו ואין ביד יעקב להוסיף עליהם.

ובזאת יבואר היטב סדר המקרא דלעיל מינה דקאמר (לעיל פסוק ג וכו') ויאמר יעקב אל יוסף קל שדי נראה אלי וכו' ויאמר אלי וכו' ונתתי את הארץ הזאת לזרעך אחריו אחזת עולם, ועתה שני בניך הנולדים לך וכו' אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, ובפשוטו יש להבין מה ענין סיפור התגלותו של הקב"ה בלזל למה שהמשיך על אפרים ומנשה, ולא זו בלבד שסמך הדברים אלא הדגיש ואמר "ועתה" שני בניך וגו', על כרחך כהמבואר שיעקב אין בכוחו להוסיף על השבטים אלא בדבר שהוא רכוש עמו וקנינו.

ודקדק לומר דכיון שהקב"ה נגלה אליו והבטיחו את הארץ ונתנה לו והרי היא שלו עד עולם ובידו לעשות בה כחפצו, "ועתה" אשר בידו הוא יכול הוא להוסיף את אפרים ומנשה בנוחלי הארץ.

ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל בארץ כנען בדרך... ואקברה שם... (מח,ז)

רש"י: אני בבואי מפדן וגו', ואע"פ שאני מטריח עליך להוליכני להקבר בארץ כנען ולא כך עשיתי לאמך וכו', ולא הולכתיה אפי' לבית לחם להכניסה לארץ וידעתי שיש בלבך עלי אבל דע לך שעל פי הדיבור קברתיה שם.

והנה דבר זה שהסביר יעקב את מעשהו ליוסף כדי להסיר תרעומת שהיה בליבו עליו, הרי מקומה של

פרשת ויחי

התנצלות זו היתה צריכה שתהא בפרק הקודם כאשר ביקש יעקב והשביעו ליוסף שיקברנו בארץ כנען, ולמה המתין עם דיבורים אלו עד שבא יוסף שנית לבקרו עם בניו.

אכן יש לפרש כי בעצם הדברים אין מקום ליוסף להתרעם על יעקב, כי הרי מעיקר הדין לא היה ברירה ליה ליעקב כי יש זכות בידו לקבורה בארץ, וכדרך שנסתפק אברהם אם ארץ ישראל מוחזקת או ראויה וכדפירש רש"י לעיל (כג, ד ד"ה גר ותושב) ורק אם מוחזקת יש לו ליטלנה מן הדין, וכיון שהיה המסופק בדבר הוצרך להפציר בבני חת ולא נתרצו לו אלא מפני שהיה נשיא אלקים בתוכם, ויעקב היה מתירא שלא יתנו לו לקבורה בארץ.

אכן אחר שבא יוסף שנית שהביא את בניו אל יעקב, ואמר לו יעקב כי אפרים ומנשה יהיו כראובן ושמעון, נמצא נותן לו לחלקו של יוסף פי שנים בנחלת הארץ, נמצא יעקב התנהג עמו כבכור וכמבואר בכתובים שהעביר הבכורה ליוסף, אמנם בכור אין נוטל פי שנים בראוי אלא במוחזק, ואם נתן לו פי שנים בארץ על כרחך סבר כי מוחזקת היא, ומעתה שפיר יש ליוסף להתרעם עליו למה לא הביא אמו לקבורה בארץ שהרי הוא נוטלה מן הדין, וכאן הוצרך יעקב לפרש טעמו שהיה זה על פי הדיבור.

וירא ישראל את בני יוסף ויאמר מי אלה ויאמר יוסף אל אביו בני הם אשר נתן אלוקים בזה (מח,ט)

רש"י: "מי אלה" שאין ראויין לברכה.

ונשאלת השאלה, האם כך עושים לנכדים שמגיעים להתברך, האם כך אומרים עליהם בפני אביהם?

אלא הסביר הרה"ק בעל הקדושת ציון מבאבוב זי"ע שההסבר הוא כך: דהנה כשהנער נעשה בר מצוה, אביו מברך עליו ברוך שפטרני מעונשו של זה, כי עד עתה היה עונשו וחיובו על אביו, ועכשיו כשהגדיל נפטר אביו מעונשו (כמובא במגן אברהם אורח חיים סימן רכה. ה), והנה ברכה זו שייכת רק כשחטא הבן, אבל אם יזכה נער את אורחו לשמור מצוות ד' אז אין מקום לברכה זו, כי גם עד עתה לא היה שום עונש על אביו בגללו. וזה שאמר יעקב אבינו בראותו קדושת בני יוסף וראה שלא טעמו טעם חטא מעולם, תמה ואמר "מי אלה" שאין ראויין לברכה שמברך האב על בנו בהגיעו לגדלות ברוך שפטרני.

"ויאמר יוסף אל אביו", הגדיל עוד את צדקתם, כי "בני הם אשר נתן לי אלוקים בזה", פירוש במצריים מקור הטומאה, ואף על פי כן עומדים בצדקם...

ויברך את יוסף ויאמר האלוקים אשר התהלכו אבותי לפניו... המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים.. (מח,טו-טז)

היה הגאון מפניבז' זי"ע תמיד משדל ואומר בדרשותיו: "הילדים הם העיקר, הדור הצעיר הוא תקוות עתידנו!"

באחת הדרשות הצביע על הפסוק הנ"ל ושאל: כתוב, "ויברך את יוסף ויאמר האלוקים אשר התהלכו אבותי לפניו וכו' המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים", ולכאורה אינו מובן, פתח ברצונו לתת ברכה ליוסף וסיים המלאך הגואל... יברך את הנערים? היכן כאן בדיוק הברכה ליוסף עצמו?

אלא, הסביר בהתרגשות, "הברכה הטובה ביותר בשביל אב יהודי היא כשבניו מבורכים"...!

פרשת ויחי

ויברך את יוסף ויאמר... המלאך הגאל אתי מכל רע יברך את הנערים ויקרא (מח,טו-טז)

יעקב ברך את יוסף, אומר הפסוק, ומה ברכו- ? "המלאך הגאל אותי מכל רע יברך את הנערים..." יש כאן ברכה ל"נערים", לבני יוסף, אך היכן היא הברכה האמורה ליוסף עצמו?

ה"אוצר אפרים" מביא את דברי הזהר הקדוש ששאל שאלה זו, ותרץ: כאשר מתברכים בניו של אדם, הוא מתברך תחילה. הברכה לבניו של אדם היא ברכתו שלו. לפי זה מפרש בעל "חובת התלמידים" את דברי הגמרא (ברכות ז ע"א):

"תניא, אמר רבי ישמעאל בן אלישע: פעם אחת נכנסתי להקטיר קטרת לפני ולפנים... אמר לי [הקב"ה]: ישמעאל בני ברכני, אמרתי לו: יהי רצון מלפניך שיכבשו רחמיך את כעסך ויגלו רחמיך על מדותיך ותתנהג עם בניך במדת הרחמים..." הקב"ה בקש מרבי ישמעאל, שיברך אותו, ורבי ישמעאל שמע וברך את בני ישראל. הא כיצד?

לפי דברי "הזהר" פשוט וברור - הברכה הגדולה ביותר לאב, היא כאשר מברכים את בניו.

וישלח ישראל את ימינו וישת על ראש אפרים (מח,יד)

הנה רואים שהניח ידו ובירך ולא די בברכה בפה, וכך העיר בזה הרב יהודה פתיה ע"ה בספרו מנחת יהודה (פר' שמיני) עה"פ "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם", הרי שלא הספיק לאהרן קדוש ה' לברך בלא נשיאת כפים, רק שלא היה אפשר להניח על כל הקהל. וכן מצינו אצל יעקב אבינו כשבירך את בני יוסף. ונראה שהמנהג הזה היה קדום, שהרי כאשר בא נעמן המצורע אל אלישע הנביא קצף על שאלישע לא ברכו, וכמ"ש (מ"ב ה, יא) "ויקצוף נעמן וילך ויאמר הנה אמרתי אלי יצא יצוא ועמד וקרא בשם ה' אלקיו והניף ידו אל המקום ואסף המצורע". עכ"ד.

ויתכן לפרש הענין בעזרת ה' יתברך, כי הרי בקצות האצבעות משם יוצאים אורות, וכאשר ביאר בארוכה האריז"ל בספר עץ חיים (שער טו פ"ב). ואשר על כן כאשר פותח המברך פיו בברכה ומניח ידיו, אז יוצאים "הברכות והאורות" וחלים על המברך.

וכתב היעב"ץ בסידורו (הנהגת ליל שבת דק"נ): שמנהג ישראל לברך הילדים בליל שבת בין האבות בין הרבנים, אחר התפילה או בכניסה לבית בין לבנים הקטנים בין לבנים הגדולים. אכן צריך להניח "שתי הידים" כדרך שנהג משה רבנו. וכן מצינו במלאכים "שמניחים שתי ידיהם על ראשו" (שבת קיט:). ומה שמצינו ביעקב שהניח יד אחת, זאת מפני שלא היה רוצה לברך אחד אחד מפני הקפידא. ולכן הוכרח להניח יד אחת, ולא כיש חוששים מלברך רק ביד אחת. עכ"ד. ויתכן שסברת החוששים כדי שלא יהיה כברכת כהנים, שאולי יש לחוש שאסור לישראל רק לכהן. (וכך יש רבים נוהגים).

אמנם מותר להלכה לישראל אף על פי שאינו כהן לברך את זולתו בברכת כהנים "ויברך ה' וישמרך" וגו'. וכמו שכתב בזה בשו"ת יביע אומר חלק ג' (סימן יד אות ח). ע"ש. אכן ראוי להקדים לברך את השי"ת כגון 'יהי שם ה' מבורך ואח"כ יברך את המתברך ברוב ברכות.

בך יברך ישראל לאמר ישמך אלוקים כאפרים וכמנשה, וישם את אפרים לפני מנשה (מח,כ)

פרשת ויחי

בתרגום יונתן בן עוזיאל כתב: "בברכה זו - ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה, יברכו בית ישראל את התינוק ביום המילה".

ודברי התרגום יונתן בן עוזיאל צריכים ביאור, מה הקשר בין ברכת ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה, ליום המילה?

הסבר נפלא שמעתי מאת כ"ק מרן אדמו"ר ממישקולץ שליט"א, בהקדם שתי הקדמות:

א. דברי הרה"ק רבי צבי אלימלך מדינוב זי"ע בספרו "אגרא דכלה" שהקשה למה מברכים עם ישראל את הבנים, בברכת אפרים ומנשה דווקא, ולא בשאר השבטים או האבות הקדושים? וביאר, שהרי יעקב אבינו שיכל את ידו, והקדים בברכתו את אפרים לפני מנשה, ולא מצאנו שמנשה הבכור קינא באפרים אחיו הקטן, וכמו כן אפרים הקטן לא התגאה על אחיו הגדול מנשה. ולכן כשאב מברך את בנו, מברכם בברכת "ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה" - להדגיש להם שלא יהיה קנאה וגאווה ביניהם, אלא אהבה ואחדות ישרה אצלם תמיד, כדוגמת אפרים ומנשה.

ב. דברי הבעש"ט הק' (פר' לך לך) על דברי הגמרא (מנחות מ"ג:) "בשעה שנכנס דוד לבית המרחץ, אמר אוי לי שאעמוד ערום בלי מצוות, כיוון שנזכר במצוות מילה שבבשרו נתיישבה דעתו". ולכאורה קשה, מהו הלשון "אוי לי שאעמוד ערום בלי מצוות" בלשון עתיד, היה צריך לומר "אוי לי שאני עומד ערום בלי מצוות" בלשון הווה?

וביאר הבעש"ט הק', שכניסת דוד למרחץ, אינה הכוונה למרחץ גשמי, אלא הכוונה שנכנס למרחץ - לרחוץ את מצוותיו ולעיין בהם אם הם נעשו בשלימות ללא שום פניות ומטרות של גאווה, וחלילה אינם לשמה. הבחין דוד המלך ע"ה ברוב ענוותו שבאמת יכול להיות שמצוותיו נעשו לא לגמרי לשמה, אלא היו בהם פניות ומטרות נוספות, אז אמר "אוי לי שאעמוד" - בלשון עתיד, היינו לפני בורא עולם, ללא מצוות שלימות.

אך מכיוון שנזכר במצוות מילה שלו, נתיישבה דעתו, משום שידע שמצווה זו ודאי נעשתה אצלו ללא שום פניות של גאווה או מטרות אחרות, מכיוון שתינוק בן שמונה ימים, אין לו שום כוונות זרות, גאווה, וכדומה. עכת"ד.

ועל פי זה ביאר מרן האדמו"ר שליט"א, מה הקשר בין ברכת ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה ליום המילה. משום שגם אצל אפרים ומנשה, לא מצאנו קנאה וגאווה ביניהם, ואותו דבר גם במצוות מילה, תינוק בן שמונת ימים אין לו שום שמץ של גאווה בקיום המצווה, אלא מצווה זו היא המצווה היחידה שנעשית בשלימות.

ולכן כתב התרגום יונתן בן עוזיאל, שבית ישראל יברכו את התינוק ביום המילה דווקא בברכת אפרים ומנשה. וזה גם מה שאנו מברכים כיום בשעת הברית "זה הקטן גדול יהיה" משום שזה הוא ברכת ישימך אלוקים וגו', כי אצל אפרים ומנשה כתוב בתורה, "ואחיו הקטן יגדל ממנו". וזהו המשך הברכה "כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים" - כלומר כשם שמצוות הברית נעשתה בשלימות ללא שום כוונות ופניות, כך גם יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים, ללא שום כוונות אחרות שאינם לשמה הפלא ופלא....!

ויברכם ביום ההוא לאמר (מח,כ)

מהו הדיוק "ביום ההוא לאמר"?

פרשת ויחי

חשבתי לפרש על פי דבריו הנפלאים של הגה"ק בעל החתם סופר זי"ע בהסבר הפסוק "ואתם הדבקים בה' אלוהיכם חיים כולכם היום" (דברים ד.ד.).

שעצה טובה נותנת התורה בפסוק הזה לאדם איך להתגבר על יצרו! כי אם האדם מעלה על לבו שיחיה שבעים שנה ויצטרך תמיד ללא הרף ללחום עם היצר הרע, יכול הוא בקלות להתיימש ולבוא לידי מסקנה, שלא כדאי להתנגד לו, כי ממילא לא יוכל להכניעו ולהתגבר עליו. אז איך יתנהג? אלא יאמר ויחשוב בליבו: אני אין לי לחיות אלא את היום הזה בלבד, וביום הזה אני לא שומע לעצת יצרי. יום אחד זה לא כ"כ נורא, וכך בכל יום יאמר לעצמו מחדש: רק היום ותו לא! וכך יוכל להתגבר על יצרו בנקל ולא ישבר מכך שמחכה לו עוד שבעים שנה...

וממשיך וכותב: שזה מה שכתוב בפסוק, "ואתם הדבקים בה' אלוהיכם" אם רצונכם להיות דבקים בה' אלוהיכם ולנצח את היצר הרע, העצה לכך היא: "חיים כולכם 'היום'" תחשבו כל הזמן בלבכם שאתם חיים רק "היום" בעולם, וממילא תצליחו להיות דבקים בתורה ללא שום פחד וחשש...

וזהו הפשט גם כאן: "ויברכם 'ביום ההוא' לאמר" שברכם יעקב שיהא רגיל בפיהם לאמור: "ביום ההוא" שאין לנו אלא אותו יום בלבד, ורק כך תוכלו לנצח את היצר הרע. וממילא אם ככה תעשו, תזכו: "כי בך יברך ישראל לאמור, ישימך אלוהים כאפרים וכמנשה..."

כאפרים וכמנשה (מח,כ)

שאבא יהודי רוצה לברך את בנו הוא מניח את ידיו על ראשו ואומר - "ישימך אלוהים כאפרים וכמנשה"

המקור לברכה ולטקס אבהי זה, הוא מפרשת השבוע פרשת ויחי יעקב מברך את יוסף ונכדיו ואומר &- "בך יברך ישראל, ישימך אלוהים כאפרים וכמנשה" אומר רש"י "הבא לברך את בניו יברכם בברכתם. ויאמר איש לבנו ישימך אלוהים כאפרים וכמנשה".

מדוע זכו אפרים ומנשה יותר מכל שאר האחים הקדושים שבשמים יברכו את ילדי ישראל לדורות עולם. זה יכול להיות בליל שבת לפני הסעודה, כמה דקות קודם היום הקדוש יום הכיפורים, או בסתם יום של חול. אבא מברך את בנו כשפתותיו לוחשות בערגה "כאפרים וכמנשה". מה הזכות הגדולה שיש בצמד האחים הללו יותר מכולם ? ? ?

הגמ' במסכת שבת (י.) בא בטרוניה על יעקב ואומרת "בשביל משקל שני סלעים מילת (הצמר ממנו עשו את כתונת הפסים) שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים" ונשאלת השאלה לאחר מכירת יוסף לאחר כל הסאגה המבישה הזו. יעקב כביכול שוב חוזר על אותה טעות ומסכל את ידיו ונותן כבוד והעדפה לצעיר לפני הבכור. וכי לא חשש שוב לקנאה, לרדיפה, לתחרות בין האחים. לא. יעקב יודע שכאן זה שונה. כאן מנשה לא יקנה באפרים, ואפרים לא יתגרה במנשה.

בך יברך ישראל במידת הענווה באי הקנאה בכבוד אהדדי. בזה מנשה ואפרים גדולים יותר מכל שאר שבטי ק'. גם לאחר שיעקב מטעמיו הכמוסים עימו משכל את ידיו לא נרשמה שום מבט של קנאה שום אפרים לא נמכר ולא קרה דבר. אין ברכה יותר מבורכת מאב לבן יותר מזה שידבק במידתם ולא יקנא באחיו ויכבד כל אדם. והאמת והשלום אהבו.

פרשת ויחי

ואפשר גם להסביר בעוד מבט

יעקב מגיע למצריים עם שבעים נפש. משפחה גדולה בל"ע. כל בניו נכדיו ניניו כולם הולכים בדרכו בדרך ה'. כולם ללא יוצא מן הכלל התחנכו תחת ברכיו במוסדות המפוארים של האבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב. אבל כולם, חוץ משני הנכדים אפרים ומנשה הם לא גדלו בארץ כנען. הם גדלו בארץ טמאה במקום שעליו נאמר שבני ישראל הגיעו עד מ"ט שערי טומאה. ואעפ"כ גדלו בתורה והיו קדושים יראים וחטאים. ולא זנחו דרך אבות.

בך יברך ישראל דווקא הם שלא גדלו במקום הקדושה, והגיעו לאן שהגיעו מעלתם גדולה יותר מכולם. זה מה שמברך אב את בנו גם מתי שידי לא תהיה על ראשך. ותלך למקום אחר זכור את דרך ה' ואת מסורת אבות כאפרים וכמנשה.

ישימך אלוהים כאפרים ומנשה (מח,כ)

ראשית, אשרי האב שזוכה לברך את ילדיו, שיש לו את מי לברך ויש לו במה לברך, ורק בשל כך יש לו להודות ולהלל ולברך בכל יום את הא-ל. הציטוט הכל כך מוכר הזה "כאפרים וכמנשה" לקוח & הוא מפרשתינו & פרשת "ויחי".

בתחילה אמר יעקב ליוסף בעניין בניו ש"אפרים ומנשה & כראובן ושמעון יהיו לי" -דהיינו נכדיו יהפכו להיות כבניו או שיוסף נחשב ממש בעיני יעקב, לאב כמוהו. (אגב נציין כאן שיוסף הוא גם משבעת האושפזין). אך אחר כך בברכתם שיכל יעקב אפוא את ידיו "כי מנשה הבכור" ואז כשיוסף מנסה להסיר את יד ימינו של אביו מראש אפרים ולהשימה על ראש מנשה, אומר לו יעקב "ידעתי בני ידעתי..." ונשאלת השאלה- למה לשכלל את הידיים? הרי היה יכול יעקב אבינו פשוט להחליף את מיקום הבנים ודי, למה לשכלל את הידיים מהו אם כן השכל והחכמה שטמון היה במוחו שהגיע לידי ביטוי למעשה בשיכול ידי יעקב על ראש הבנים אפרים ומנשה? נמצא שרגל ימין של יעקב אצל מנשה, ויד ימין של יעקב על ראשו של אפרים זו הייתה החכמה של יעקב.למה?

כנראה שהתשובה לדבר היא כך - יש "רגל" מלשון הנהגה, הנהגת העולם הזה החומרי, שאדם עומד יש לו יציבות, לשון "רגל" היא צורה של & יציבות "רגלי עמדה במישור" יציבות כלכלית בבחינת שני רגליים על הקרקע, ויש "יד" בבחינת הנהגה רוחנית כמו "ימין ה' עושה חיל ימין ה' רוממה". אגב ליוסף ניתן צו & מעם פרעה שלא ירים איש את "ידו" ואת "רגלו" בכל ארץ מצרים. דהיינו בכח ובפוטנציה כלול היה בו ביוסף & הצדיק גם את ההנהגה הגשמית וגם את הנהגה הרוחנית, שלימים עברה לשני בניו.

אם כן נמצאנו למדים, כי מנשה בכור יוסף היה בו הכוח להנהגה חומרית שהיא בבחינת "רגל". הוא זה שהכניס את שמעון למאסר, נזכרים אנחנו במדרש על מה ששמעון אמר בכעס "מכה זו מבית אבא" כאשר מנשה בציווי אביו עמד להכניסו למאסר ולהפרידו מלוי & כי הוא יחד עם לוי היו בעצה אחת להרוג את יוסף. & מנשה הוא זה שרדף אחרי האחים (הדודים שלו) והוכיח אותם על גניבת הגביע והם קרעו בגדיהם והוא נענש על כך שנקרעה נחלתו לשניים "חצי שבט המנשה".

ולכן יעקב שיודע היה כל זאת הקפיד על זה ועמד על כך שמנשה יעמוד בדווקא ליד ובסמוך לרגלו הימנית. אך לעומתו, ההנהגה הרוחנית מיועדת היא לאפרים. הנער שלא ימיש מתוך האוהל הבחור החשוב והעניו "יהושע בן נון" הוא זה שנעשה לימים נשיא שבט אפרים, נמצא שהוא מצאצאיו, איש אשר רוח בו ינהיג & הוא את ישראל אחר מות משה ובכניסתם של ישראל לארץ, הנהגה רוחנית. & נוסף ונאמר כעת שיהושע יודע גם לאחוז בחרב במלחמתו בעמלק.

אפרים, אחיו של מנשה למרות היותו שני וקטן בגיל יגדל ממנו הוא יהיה למעשה (אם אפשר לומר) טוב ממנו ולכן יד ימינו של יעקב מתנוססת ונסמכת על ראשו של אפרים. (נציין שמקום קבורתו של יוסף

פרשת ויחי

נמצא בדווקא בנחלתו של אפרים).

דבר נוסף - רעיון נוסף לברכה הזו והיא שאפרים ומנשה יחדיו הם האחים הראשונים בהיסטוריה שלמרות שהשני הורם מעל הבכור בצווי של יעקב אבינו, בכל זאת לא שמר הבכור טינה על מקומו הרם של אחיו אלא סבר וקיבל.

ולכן שכשאבא ואמא מברכים את הילדים בליל שבת "ישימך אלוקים כאפרים ומנשה" כוונתם & היא שתהיה כאפרים תחילה ואחר כך כמנשה.

פרוש- תתחיל בן יקר ותבנה את עצמך & ברוחניות תחילה, דהיינו בחיים של קדושה, והכי חשוב כמובן בלימוד תורה ובדקדוק במצוותיה, ולא שמשחר ילדותך תתחיל בארציות בחומריות ו"במשחקים".

תהיה בתחילת חיך בבחינת אפרים בבחינת ההשתדלות וההתאמצות בפן הרוחני של החיים, ורק על גבי זה אם לא תצליח להתמיד ברמה הרוחנית הגבוהה. או אז תבורך כמנשה דהיינו הנהגה ארצית חומרית שכמובן נובעת מתוך תורה. אך אין הכוונה חלילה לעזוב לגמרי את חיי הקדושה אלא שלמרות שההתעסקות שלך כלפי חוץ לרוב תהיה בענייני העולם הזה, & בכל זאת לא תעזוב לגמרי את ההתעסקות בחיי הרוח שנפשך כה זקוקה לה.

עוד ניתן לציין בעניין & הזה- בקורבנות הנשיאים שבפרשת נשא, מצאנו שנשיא לבני אפרים מקריב ביום השביעי ונשיא לבני מנשה מקריב ביום השמיני. נמצא שהשבע שהוא טבע בבחינת יום השביעי של ההקרבה מתעסק בו אפרים, ולעומתו בהפוך על הפוך, מנשה מקריב בשמונה שזה מעל הטבע שייך הוא לשמונה למימד הרוחני למימד שמעבר כדי לחזק את מנשה במידה הקדושה המרוממת של השמונה. אפשר גם לומר שאפרים ומנשה זה מושג של אחדות משולבת ביחד, דהיינו אתה בן יקר מברכים אנו אותך שתהיה כסולם מוצב ארצה כמו מנשה וראשו מגיע השמימה כמו אפרים או אז תתגלה לעין כל מהותה של ברכה, נמצא שיש המשכיות רצויה של המשך בניין הבית מתוך קדושה מתוך קדושתו של אביהם יוסף שהיה בו משני התכונות גם יחד, בל נשכח שיעקב מאמץ אותם אליו כבניו, ובאמת מעכשיו אפרים ומנשה הם נהיו לחלק בלתי נפרד מי"ב השבטים.

יתכן שניתן לתת הסבר נוסף בברכה זו- אפרים ומנשה הלוא הם בניו של יוסף. גדלו הם בפלטין של מלך. חבריהם היו מן הסתם בני השרים ובני אנשי חצר המלוכה במצרים, שברור הוא שלא היו אמונים כמובן על תורה ומצוות, להפך, חיהם היו מן הסתם חיי מותרות וראוונות כיהא לבני מלכים באימפריה הגדולה בתבל. ובכל זאת שם בתוככי חומרנותה של מצרים בתוככי ארמנות מצרים המעתירה, במסדרוני ההיכלות המצריים על גדות הנילוס של האימפריה הקהירית, שם מצליח יוסף לחנכם לתורה וליראת שמים, כן & שם בגלות נכר בפלטין של מלך, של מלך מצרים.

נמצא אם כן שאבא ואמא שכשמברכים את בניהם בברכת "ישימך אלוהים כאפרים וכמנשה" & כוונתם היא שלכל מקום שתגיעו בנים ובנות יקרים, בין מקום פיזי מרוחק בקצווי תבל, & בין מקום רוחני מרוחק בעמקי תהומות הנפש, אל תשכח בן יקר ואל תשכחי בת יקרה מאין באת ולאן אתה הולך / הולכת, קח/י איתך את הברכה הזו כצידה לדרך כמו הברכה שנתברכו בניו של יוסף "אפרים ומנשה" שברכם יעקב בברכה מיוחדת זו. ואכן בנים ובנות יקרים תביטו ותיראו איך הם שמרו & שם בפלטין של מלך על זהותם היהודית כן גם אתם בני החביבים והיקרים, בכל מקום אליו תגיעו תשמרו על הגחלת והזהות היהודית ותעבירו אתם בבקשה ילדים יקרים את & הברכה הזו גם לבניכם אחריכם & לדורות עולם

בך יברך ישראל לאמר ישמך אלהים כאפרים וכמנשה (מח,כ)

פרש התרגום יהונתן, שביום הברית יברכו את הילד לאמר: "ישימך אלקים כאפרים וכמנשה". מדוע דוקא אפרים ומנשה? הלא "אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי", שיאמר אפוא "כראובן

פרשת ויחי

וכשמעון שהם מי"ב שבטי ק-ה! אנו יודעים שאפרים ישב אצל יעקב אבינו ולמד תורה. מנשה, לעומתו, עזר ליוסף בנהול המדינה במצרים. כך כתוב בסוף הפרשה: "גם בני מכיר בן מנשה ילדו על ברכי יוסף", הרי שמנשה וזרעו היו החניכים של יוסף בהנהגת המדינה. עתה נתבונן: כאשר מברכים אנו את ילדינו מה אנו מעדיפים? שיהיו כמו אפרים - לומדי תורה, או כמו מנשה - עסקנים?

אומר ה"כתב סופר", ביום הברית של הבן, כשאנינו יודעים איך הוא יגדל, מברכים אותו "ישימך אלקים כאפרים", כלומר שתהיה בן תורה, זו העדיפות הראשונה שלנו. ואם לא, שתהיה "וכמנשה" אך כזה מנשה, שיראו עליו שהיה פעם אפרים. לכן הזכר מנשה לאחר אפרים. והרב ראובן קרלנשטין שליט"א תרץ על הקושי הנ"ל, שהנה המשג "ירידת הדורות" מוכר וידוע, לצערנו... הגמרא (ברכות טז ע"ב) אומרת: "אין קורין אבות אלא לשלשה, ואין קורין אמהות אלא לארבע". שואלת הגמרא, מדוע השבטים הקדושים אינם נקראים אבות? הלא כלל ישראל יצא מהם? **"אילימא משום דלא ידעינן אי מראובן קא אתינן אי משמעון קא אתינן"** כלומר, אין לפרש טעם הדבר, כי מי שלא יצא מאותו שבט לא יוכל לקרוא לו אב.

כגון: מי שהוא צאצא של בנימין אינו יכול לקרא לשמעון **"שמעון אבינו"**. אי אפשר לומר כך - דוחה הגמרא - כי אם כן, **"אמהות נמי - לא ידעינן אי מרחל קא אתינן אי מלאה קא אתינן!"** - אי אפשר גם לקרוא לרחל **"רחל אמנו"**, שמא מצאצאי שבט יהודה אנו, ואז לאה היא אמנו ולא רחל! **"אלא"**, אומרת הגמרא, **"עד הכא - חשיבי, טפי - לא חשיבי"**. כדי להקרא בשם "אבות" או "אמהות" צריכים להיות במדרגה מסוימת, והשבטים לא היו במדרגה הזאת. והראיה: בעצם היו אמורות להיות לנו שש אמהות, שהלא בלהה וזילפה גם הן אמהות השבטים היו!?

אלא שבלהה וזילפה לא היו במדרגת ארבע האמהות. כלומר, **"ירידת הדורות"** הוא תהליך הנמשך לאורך כל הדורות. ה"חזון איש" אמר פעם למישהו: "בדור שלנו אין כבר זקנים!" התפלא האיש ואמר: הלא רואים שיש זקנים... ענה לו ה"חזון איש": "אם אתה רואה זקן, דע לך שהוא לא מהדור שלנו אלא מהדור הקודם"... הפעם היחידה בהיסטוריה שלא היתה ירידת הדורות, היתה עם אפרים ומנשה. בא יעקב למצרים ואומר ליוסף: **"ועתה שני בניך הנולדים... בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה לי הם אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי"**. והלא אפרים ומנשה היו כבר דור שלישי, ואיך משהו אותם יעקב לראובן ושמעון!?

אלא שיעקב מתכוון בזה, שהם באותה דרגה של השבטים. הם שבטים! זו, אם כן, הברכה שמברכים אנו את בנינו, שגם אצלם לא יתקיים המושג ירידת הדורות - **"ישמך אלקים כאפרים וכמנשה"**. הסבר נוסף מדוע מברכים את הבנים שיהיו דוקא כאפרים וכמנשה: ראובן, שמעון ושאר השבטים גדלו בבית יעקב אבינו בארץ ישראל, אבל אפרים ומנשה גרו בערות הארץ - מצרים, ולא עוד אלא שהיו קשורים לבית המלכות, ועם כל זאת נשארו בצדקותם.

גם אנו כיום גדלים ומגדלים ילדים, לעתים במצב דומה למצבם של אפרים ומנשה, וצריכים ברכה מיוחדת **"ישימך אלקים כאפרים וכמנשה"** כדי שיהיו הבנים צדיקים.

שיכל את ידיו להראות חשיבות התורה קודם הקמח (מח, כ)

שיכל את ידיו להראות חשיבות התורה קודם הקמח

ובתרגום יונתן בן עוזיאל... **יברכון בית ישראל, ית ונורא ביומא דמהולתא למימר וכו'**

וכבר נכתבו חידושים רבים לפרש קשר ענין ברכה זו ליום המילה. ואף אני אענה חלקי עמהם בס"ד דנותן

פרשת ויחי

התורה.

ונקדים בשאלת הנועם אלימלך זיע"א **שיכל את ידיו כי מנשה הבכור**. מה נתינת טעם הוא שיכל ידיו כי מנשה הבכור הרי דייקא משום הכי הוא הסיבה שלא ישכל ידיו? ומתרץ שכדאי שלא יבייש את מנשה עשה בחכמה ששיכל ידיו שכך לא יראה מנשה.

ואפשר להוסיף בטעם נוסף דהנה אמרו חז"ל **המקדש את האשה ואומר על מנת שאני צדיק גמור שהאשה מקודשת שמא הרהר תשובה בליבו**. ולכאורה נשאלת השאלה, הרי קידושים הם דאורייתא, ואיך אפשר לומר מקודשת על ספק של שמא הרהר תשובה בליבו?

וראיתי פירוש שהטעם שזה מועיל כי בהיות האשה הרוצה שילדיה יהיו יראי ה' העובדים לשם ה' ומכיון שכך רוצה היא בבעל צדיק גמור, ומשכך מסתבר ונאמנים דבריו של המקדש שכבעל רוצה להיטיב עמה וכשהוא מבין לצרכיה שבאמת ובתמים שזה חשוב לב, באותו רגע הרהר תשובה בליבו ולכן הקידושין קידושי אמת.

כשמתדיינים בדיון של אם אין קמח אין תורה לאם אין תורה אין קמח, נשאלת השאלה מה קודם למה, מה באמת יותר קודם למה, התשובה ברורה גם אם הפועל היוצא של מציאות החיים שאי אפשר בלי קמח, **עדיין ברור שהערך העליון הוא תורה** ומשכך ברור עוד יותר שאם אין תורה אין שום ערך וזכות לחיי קמח ואז גם כשאני נאלץ לעסוק בקמח מכורח המציאות הרי שכוונת המעשים מובילה שהמטרה הסופית הערכית היא התורה.

לפי זה אפשר שזה היה כוונת יעקב בכך ששיכל את ידיו בדווקא, כי מנשה מרמז על חיי הקמח ואפרים על חיי תורה, ורמז לכך שאמנם בלי קמח אין תורה ומשום כך ההכרח לא יגונה ולכן השאיר את מנשה בימינו, כי אם אין קמח אין תורה ובכל זאת שיכל את ידיו לשים יד ימינו על אפרים לומר שעיקר העיקרים הוא התורה שאם אין תורה אין קמח וזה צריך להיות משאת חיו של כל יהודי.

הוא מה שאמר התרגום יונתן בך יברך ביומא דמהולתא שבאותו היום והרך הנימול נכנס לחיי האידישקייט ומברכים אותו כשם שנכנס לברית כן יכנס ראשונה לתורה ולחופה ולמעשים טובים. וזה אומרים בך יברך דייקא ביומא דמהולתא ישמך אלוקים כאפרים וכמנשה שה' יכנס לתורה 'יהיה באותו כוונה כאפרים קודם ואח"כ כמנשה, שרק אחר שנשקיע עצמנו הדק היטב היטב בתורה נגיע לחופה ולמעשים טובים.

ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך (מח,כב)

בפסוק זה יעקב נותן ליוסף את שכם מתנה. ולכאורה מדוע יעקב צריך לתת לו, הרי כתוב במדרש שמדינה בת יעקב ושכם נולדה אסנת, ואסנת זו התחתנה עם יוסף, וכיוון שבני יעקב הרגו את כל בני שכם אחרי מעשה דיבה, הרי נשאר הוא כיורש, אז למה צריך נתינה של יעקב?

ויש לומר, שזה מה שאומר יעקב בהמשך הפסוק: "אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי" - ואז כבר אין דין ירושה על העיר, כי כאשר עם כובש שטח הוא שלו, ולא שייך בו דין בעלות או ירושה. ואכן, מדויק בלשון שאומר יעקב אשר לקחתי ושנינו בקידושין "אין קיחה אלא בכסף" - והכיבוש בחרב ובקשת דינו כקיחה בכסף.

פרשת ויחי

ואני נתתי לך... בחרבי ובקשתי (מח,כב)

בספר "תפארת שמשון" להגר"ש פינקוס זצ"ל מבואר עד כמה גדול כוחה של תפילה בדמעות: בגמרא מבואר, שיש מצב בו "כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעות". יש תפילות שכוח השפעתן במהלך של זכות, ויש שכוחן מכוח טענה ודין. כלפי תפילות כאלו, ישנו מצב שכל השערים נעולים, הזכויות והטענות אינן מועילות, אך אין כוח העומד כנגד תפילה של בכי. לדמעות יש כוח כנגד כל השערים.

אמנם, גם למציאות של בכי ודמעות יש ב' אופנים: יש הבוכים מפני הכאב. אדם שבור בעל טרדות ועול של פרנסה, התמודדות של חינוך הבית, העומד לפני השי"ת, שופך את ליבו ובוכה מתוך קושי וכאב.

אך ישנה בכיה יותר מעולה ומשפיעה. בכי של קירבה, בכיה של התרפקות. כדוגמא לדבר, בחור קיבל תשובה לא טובה מהרופא. כששמע את הדברים הוא לא בכה, אבל כשהגיע הביתה וסיפר את הדברים לפני אביו, פרץ בבכי רם. אין זה בכי של כאב וצער על הידיעה, שהרי כששמע זאת מהרופא הוא לא בכה. זוהי בכיה של קירבה ושייכות. המשתפך בתפילה לפני אביו שבשמים, לפני א-ל רחום וחנון, למי שכולו חסד ורחמים, זו תפילה של קירבת אלוקים, והיא השוברת את כל המחיצות ובפניה אין השערים נעולים.

גם לגברים וגם לנשים ניתן כוח התפילה. אך הכוח המיוחד של הנשים בתפילה הוא כוח הבכיה. "היזהרו בנשותיכם שדמעתן מצויה". התכונה הרגשית והנטייה לבכי, נועדה לתפקיד הקשה של פתיחת שערים ע"י דמעות.

בשנת תשל"ז רצתה הממשלה לחוקק חוק המתיר הפלות. מי שכיהן כשר המשפטים אז, שמואל תמיר ז"ל, היה מראשי התומכים בחוק זה, אשר הוא כמובן מנוגד לדעת התורה. לכן, כחלק מן המאבק של הח"כים החרדים בחוק, הוחלט על שיגור משלחת אל השר ולנסות לשכנע אותו לשנות את דעתו.

בין חברי המשלחת היו רבי מיכל שטרן, רבה של "עזרת תורה", ורבי רפאל לוין, בנו של הצדיק רבי אריה לוין זצ"ל. מאחר שהרבנים ידעו כי רבי אריה לוין היה אהוב מאוד בקרב חוגי הלח"י והאצ"ל, אשר שר המשפטים נימנה עליהם, הם קיוו שהימנותו של בנו על חברי המשלחת תדבר אל ליבו של השר.

יומיים לפני הפגישה המיועדת, התקשר רבי רפאל לוין אל כל חברי המשלחת ושח להם: "דעו, כי פגישה זו היא פגישה גורלית מאוד! לקחנו על עצמנו משימה כבדה מאוד, ומי יודע אם נצליח לעמוד בה?! אנחנו חייבים לקרוע את השמיים בתפילות! אנו מוכרחים לעשות מאמצים כבירים בתפילה, משום שאין לנו שום סיכוי... וכי מדוע שיקשיבו לנו?"

ואכן, תפילות רבות הושקעו למען מטרה זו, ובהגיע השעה המיועדת צעדו חברי המשלחת כשתפילה על שפתותיהם אל ביתו של שר המשפטים. בתחילתה של הפגישה התבקש כל אחד להציג את עצמו. כשאמר רבי רפאל את שמו, וציין את שם אביו, נהרו פניו של שמואל תמיר והוא אמר: "הו, רבי אריה הוא הרי הרב שלנו!" וכיבד את רבי רפאל להציג את בקשתם לפניו. רבי רפאל ביקש לספר לו סיפור קטן שאירע עם אביו:

באחד הימים נקשו על דלת ביתו שני בני זוג אשר חזותם החיצונית העידה עליהם שאינם שומרי תורה ומצוות.

משנכנסו פנימה שטחו לפניו את שאלתם: זה לא מכבר הרתה האישה, ובעלה, אשר החליט כי לימודי הרפואה שלו אינם עולים בקנה אחד עם הולדת ילדים, מבקש שהיא תפיל את עובריה. האישה מתנגדת

פרשת ויחי

לכך בכל תוקף, ומאחר שנתגלעו ביניהם חילוקי דעות אלו, הם החליטו לגשת אל רבי אריה ליון כדי שיכריע בניהם.

ישב רבי אריה שעה ארוכה עם בני הזוג ותיאר להם את גודל המעלה בהבאת ילד יהודי לעולם... והוסיף לדבר על ליבם כשהוא פורט על נימים רגישים ומתאר עד כמה יועיל להם בן זה לעת זיקנתם...

דבריו היוצאים מן הלב נכנסו ללב הבעל, והוא החליט לקבל את דעת הרב ולהימנע מהפלה.

רבי רפאל ליון הרים את עיניו אל שר המשפטים, שמואל תמיר, ואמר: "המשכו של הסיפור היה, כי כעבור חודשים אחדים נולד לבני הזוג בן, ושמו נקרא בישראל: שמואל תמיר..."

שר המשפטים נדהם. הוא מיהר להתקשר לאימו ושאל אותה: "האם כך אכן התרחשו הדברים?"

מעבר לקו ענתה לו אימו בהתנצלות: "אכן כן, עליך להבין אותנו, הזמנים אז היו אחרים... קשים מאוד..."

הוא ניתק את השיחה ובפנותו אל חברי המשלחת אמר: "אל דאגה. כל עוד אני הוא שר המשפטים חוק זה לא יעבור בכנסת!"

כאשר יצאו הרבנים המרוצים החוצה, שאל רבי מיכל שטרן את רבי רפאל ליון: "הרי הסיפור הזה היה ידוע לך גם לפני שלושה ימים כבר אז ידעת שיש בידך את הקלף המנצח. ואם כן, למה צלצלת אלי וביקשת שאתפלל? למה סבור היית שהמצב הוא כה קשה וצריכים להתפלל. והרי 'נשק יום הדין' היה בידך!"

השיב לו הרב ליון: "סיפור פה, סיפור שם... אך לולי התפילות לא הייתה לנו שום הצלחה! חושב אתה שהסיפור הצליח? לא ולא! דע לך, כי התפילה שלנו ניצחה ובלעדיה לא היה הסיפור, מוצלח ככל שיהיה, משיג את מטרותיו."

ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי (מח,כב)

וכי בחרבו ובקשתו לקח, והלא כבר נאמר (תהילים מד. ז): כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושעני. אלא חרבי זו תפילה, קשתי זו בקשה (ב"ב קכ"ג).

**אונקלוס: בחרבי ובקשתי בצלותי ובבעותי.
ובמדרש רבה (ויחי צ"ד) : בחרבי ובקשתי במצוות ובמעשים טובים.**

רש"י : בחרבי ובקשתי היא חכמתי ותפילתי.

ונשאלת השאלה מדוע הניח רש"י את דברי התרגום, התלמוד והמדרש גם יחד? ומה עניין חכמה לכאן, חכמה מה זו עושה, ולא עוד אלא שהקדים רש"י בפירושו את החכמה לתפילה?

אלא, הסביר הגה"ק בעל האבן האזל זי"ע - דבר גדול בא רש"י ללמדנו: כי צריך האדם למידה נכונה של חכמה ודעת עליון לדעת על מה להתפלל. כי יש שאדם מתפלל לפני המקום שימלא רצון כלשהו משלו, שהוא בשכלו הקט חושב כי לטובתו הוא, ואינו אלא לרעתו. לכן צריך האדם חכמה מיוחדת בשביל לדעת על מה ואיך להתפלל, ולפעמים לא צריך להגיד משהו מסוים, אלא לבקש שה' ינחנו בדרך הישרה

פרשת ויחי

והרצויה!

ולמד זאת רש"י מאנשי כנסת הגדולה: מיד אחרי שלוש הברכות הראשונות של תפילת שמונה עשרה, שהן סידור שבחו של מקום הקדימו הם ברכת "חונן הדעת", "חננו מאתך חכמה בינה ודעת" לפני שמבקש על צרכיו. וכן אנו מתפללים בתפילת "יהי רצון" של ברכת החודש "שימלא ה' כל משאלות לבנו לטובה", כי לפניו יתברך נגלו כל תעלומות והוא יודע איזה משאלה היא טובה ואיזו לא...

אשר לקחתי מיד האמרי בחרבי ובקשתי (מח,כב)

ותרגם אונקלוס, ש"חרבי" הינו צלותי [-תפילתי], ו"קשתי" הינו ובעותי [-בקשתי]. מה ההבדל ביניהם?

באר ה'משך חכמה': אדם שכוון בברכת אבות - יצא ידי חובת תפלה, אף שבשאר חלקי התפלה לא כוון. ולכאורה, מדוע שיצא אדם ידי חובתו בתפלה שברובה כלל לא כוון ו'ראשו' לא היה בה? אלא, שמאחר ואנשי כנסת הגדולה תקנו זאת, דומה הדבר לכביש סלול שכל מי שנוסע בו מגיע למחוז חפצו, הגם שבאמת תפילה כזאת אינה מן המשובחות. אך כשמדבר בבקשה מיוחדת שאדם רוצה להוסיף ב'שמע קולנו' - כאן כבר נדרש ממנו לכוון בבקשתו, אחרת אין לה סכוי, שכן, כרגע הוא, כביכול, "**ממציא**" את התפילה ולכן עליו להשקיע בה כונה רבה. זה ההבדל בין תפילה לבקשה, והוא בא לידי בטוי גם בהבדל שבין חרב לקשת: החרב מצד עצמה היא מסוכנת. אם אדם, חלילה, יפל עליה, הוא יפגע. הקשת, לעמת זאת, מצד עצמה אינה מסוכנת. רק כחו של המשתמש בה הופך אותה למסוכנת.

לכן קורא יעקב לתפלה - חרב ולבקשה - קשת, כי על הבקשה יש לעמול הרבה ולכוון היטב, מה שאין כן בתפלה שהעבודה הנדרשת בה פחותה. זהו שאמר דוד המלך: "שמע ה' תחנוני ה' תפילתי יקח" (תהלים ו, י), כלומר, אם שמע ה' את תחנוני הנקראת בקשה, כל שכן שאת תפילתי יקח!

יִרְאָ יִשְׂרָאֵל אֶת בְּנֵי יוֹסֵף וַיֹּאמֶר מִי אֱלֹהֵ: (מח,ח')

בשעה שיוסף הצדיק הביא את בניו ליעקב שיברכם, נסתלקה ממנו שכינה. אמר יעקב: כפי הנראה אינם ראויים לברכה "ויאמר מי אלה?"

ראה יוסף כי המצב חמור מאד, אביו נמנע מלברכם, נענה ואמר: "ויאמר יוסף בני הם אשר נתן לי אלוקים בזה". ואז לפתע אמר יעקב: "ויאמר קחם נא אלי ואברכם".

וכאן נשאלת השאלה, רגע קודם יעקב מאן לברכם כי ראה שאינם ראויים לברכה והנה מהפך, רק יוסף אמר "בני הם אשר נתן לי אלוקים בזה" נהפכו ראויים לברכה? איך פתאום קיבלו אישור?

תרץ הרב יעקב גלינסקי שליט"א: נכון, יעקב ראה שהילדים הללו אינם כמו שבטי יה, סוג אחר, ואינם ראויים לברכה. לכן שאל: "מי אלה?" ואז פנה יוסף לאביו: אבא, אלו ילדים שנולדו במצרים "בזה", תתחשב במצרים, תתחשב בסביבה. ארץ מצרים אינה בני ברק. כאשר שמע יעקב את הדברים אמר: אינני יכול לברך, אבל הקב"ה יברכם, משום שהוא מתחשב עם מצבו של האדם, בסביבה, במכשולים, במפריעים ובמניעות. מצוה שקשה לעשותה, בשמיים, מתחשבים בקושי!

פרשת ויחי

"ויברכם ביום ההוא..." (מח', כ')

מפרש רבי משה מקוברין: יעקב היה מברך לזרעו אחריו שיהיו תמיד רואים לפנייהם רק את **היום ההוא** שעומדים בו, ולא ידאגו דאגת המחר.

ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים (מט, א)

רש"י: ביקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה.

פירש השל"ה הק' ביקש יעקב לגלות את קץ הגלות, אמר להם "האספו"! כי אי אפשר לקץ שיבוא כשיש ביניכם שנאת חינום, אלא אתם צריכים להיות כולכם באסיפה אחת באגודה אחת...

ובשם הרה"ק מקוצק זי"ע נאמר: "האספו ואגידה לכם" כלומר כאשר כל אחד יהיה בעצמו כאין וכאפס בבחינת "האספו", אז "ואגידה לכם" תזכו להיות מאוגדים ומאוחדים, וזה יביא "את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" לביאת משיח צדקנו...

ואילו הרה"ק רבי ישראל מרוזין זי"ע אמר: יידלע'ך תדעו! דלפני ביאת המשיח, יחזור על עצמו הדבר שהיה בהר הכרמל, שירד אש מן השמים לאליהו הנביא. אלא שלעתיד לבוא האש ירד לנביאי הבעל... ויצטרכו לטפס על קירות חלקים כדי להחזיק עצמם באמונה...! והוסיף ואמר: שהעצה לזה הוא "האספו ואגידה לכם" התכנסו ותעשו אגודה אחת, "את אשר יקרא אתכם בזמן ההוא כש"יקרא" אתכם, מלשון אשר קרר, כשהבעל דבר יקרר אתכם, "באחרית הימים" לפני ביאת המשיח. והעצה לזה היא אחת: "האספו"!!!

דורשי רשימות מצאו חיזוק וסיוע לדברים הנ"ל מדיוק נפלא בפסוק: שהרי לפי פשוטו של מקרא שיעקב אסף את בניו ורצה לספר להם מה שיקרה באחרית הימים - בקץ הגלות, היה צריך לכתוב האספו ואגידה לכם את אשר "יקרה" ב"הא" ולא באל"ף?

אין זאת אלא שהכוונה היא אמנם לקריאה ב"אלף". יעקב התכוון להגיד לבניו את הקריאה של באחרית הימים הסיסמא והדרישה של הימים ההם. וזו: "הקבצו ושמעו בני יעקב", התאגדו והתאחדו, כי התרופה המועילה ביותר לחבלי משיח היא אחדות ישראל...!

על מנהיגות והחלטה קשה (וגבורה) (מט, א)

"ויקרא יעקב אל בניו, ויאמר: האספו ואגידה לכם את אשר יקרא אתכם באחרית הימים" יעקב מכנס את בניו, ומברך אותם. הוא יודע כי באוויר מרחפת שאלת העדיפות בין הבנים. יהודה מחד משוכנע שזכותו כאח בוגר וכמנהיג לזכות בברכה המועדפת, ומאידך יוסף שוקד על זכאותו להיות האח הבכיר אות על אהבת אביו וגדלותו ונחישותו בבית פרעה.

יעקב חש כי ברכתו שלו גורלית לחיי האומה כולה, ולכן אינו פוסח על אף אחד מן האחים. אולם עם זאת, ניתן להבחין כי הברכות ליוסף וליהודה ארוכות מברכות שאר האחים. אין ספק כי יעקב מכיר בעוצמתם של הללו, ועל כן הוא מרעיף עליהם שלל ברכות. אך הסתירה עומדת בעינה, מי מבני יעקב הוא

פרשת ויחי

המועדף?? את מי רואה יעקב כממשיכו הנצחי וכמוביל את האומה הישראלית??

בבואו של יעקב לברך הבנים, הוא מצויד בברכת אביו, יצחק. כזכור, הברכה מתחלקת לשני גורמים: גורם ההנהגה: "יעבדוך עמים וישתחוו לך לאומים", וגורם השפע: "ויתן לך האלקים מטל השמיים ומשמני הארץ". באחרית ימיו, על יעקב להוריש את ברכתו לבניו. בכדי לא לקפח אף אחד משני בניו הבכירים, הוא חוצה את ברכת אביו לשתי ברכות שונות. יהודה, כפי שנראה עד עתה הוא בעל העוז, הוא איש העוצמה, הוא נזר **המנהיגות**. לעומתו יוסף, אשר גם לו תפקיד מהותי בהתפתחות האומה היהודית, כולו **שפעה ועושר**. יעקב, בהכירו את תכונות בניו ואת מיוחדותם ושונותם, מעניק ברכתיו איש איש לפי תכונותיו סממניו ומאפייניו. ברכת הרוח והמנהיגות ניתנת ליהודה: "אתה יודוך אחיך... וישתחוו לך בני אביך גור אריה יהודה... לא יסור שבט מיהודה". ברכת שמיים מעל, ברכת השפע וברכת הפריזון מוענקת ליוסף: "את שדי יברכך, ברכות שמים מעל, ברכות תהום רובצת תחת". נראה איפוא, כי יעקב נמנע מלפסוק בסוגיה סבוכה שכזו. הוא מותיר להיסטוריה לעשות את שלה, ולהוכיח מי מן האחים הוא הבכיר.

כי באפם הרגו איש וברצנם עקרו שור (מטו)

נאמר ברש"י: כי באפם הרגו איש, אלו חמור ואנשי שכם וכו'. וברצונם עקרו שור, רצו לעקור את יוסף שנקרא שור.

כאשר אדם עובר עברה - אומר רבי אברהם פאלאג'י בשם אחד מגאוני צפת, רבי יוסף שאול, נכדו של הרב הגאון פתחי נדה - מוטב שיעשה אותה בשוגג, ללא כונה לעבור עברה. אולם כאשר האדם עושה מצוה, טוב שיעשה אותה עם כונה. אלא שיש אדם שהוא ביש מזל, שהופך את היוצרות ועושה עברות עם כונה גדולה, ואת המצוות הוא עושה בלי שום כונה.

והנה, הריגת אנשי שכם, בגלל העברה שעברו, היתה בגדר מצוה. אולם איך היא נעשתה? **"באפם"** - עם כל הכעס, ולא בכונה לעשות מצוה. לעומת זאת כשמכרו את יוסף - מעשה שהוא עברה, עשו את הדבר עם כונה: **"וברצנם עקרו-שור"**. זו היתה, אפוא, הטענה כלפיהם: מדוע כך נהגתם, ש"באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור"? אם לא היתה לכם ברירה אלא לעשות את הדברים הללו, לפחות הייתם הופכים את היוצרות, **"באפם עקרו שור וברצונם הרגו איש"**... את יוסף הייתם מוכרים עם כעס, ואת אנשי שכם הורגים ברצון.

בקהלם אל - תכד כבדי (מטו)

רש"י אומר, שיעקב אבינו ביקש שלא יזכירו את שמו במעשה קורח, כשמסופר כיצד אסף אנשים לריב אם משה רבינו.

מריבות הן דבר גרוע, אף פעם לא כדאי להתערב בריב, ואת זה נילמד מהשועל החכם.

וכך היה הסיפור:

האריה מלך החיות היה רעב מאוד, עד כי מרוב רעב הדיף הפה שלו ריח רע. "אני רעב, אני רעב..." נהם האריה. הוא פחד שימות מרוב רעב.

לפתע עלה רעיון בראשו: "חיות! חיות! לבוא לפה מהר!" שאג האריה בקול.

פרשת ויחי

הסוס, ששמע ראשון את השאגות, מהר ודהר לעבר האריה. "בוא הניה, סוס", אמר האריה, "קרב את הראש שלך לפה שלי, ותגיד לי - מה אתה מריח"? הסוס התכופף והתקרב לפה הפתוח של האריה, ומיד קפץ אחורה: "פוי, איזה ריח נורא!" "תתביש לך!" כעס האריה, "אתה מורד במלך! מגיע לך שאטרוף אותך!" ומיד התנפל האריה על הסוס וטרף אותו. עכשיו הרגיש האריה שבע.

אבל השובע הזה רק לשלושה ימים, ואז התחיל האריה להיות שוב רעב. שוב קרא לחיות שיבואו אליו מהר. הזאב הגיע במרוצה, והאריה אמר לו: "התקרב לפה שלי ותגיד - מה אתה מריח"? הזאב, שזכר היטב את מה שקרה לסוס המסכן, התכופף ואמר: "אני לא מריח שום ריח מוזר!" "שקרן!" שאג האריה, "אתה שקרת לי, ולכן מגיע לך שאטרוף אותך!" ומיד טרף האריה את הזאב.

אחרי שלושה ימים, שוב הרגיש האריה שהוא רעב מאוד, וקרא לחיות. התקרב אליו השועל, והאריה אמר לו: "בוא, בוא הנה שועל. התקרב לפה שלי ותגיד לי מה אתה מריח". "אדודי הבלך", ענה השועל בקול צרוד ובאף סתום, "אדי באד בצדד, האף שלי סתוב ואדי לא בסגל להריח כלוב".

מסביר רבי מאיר מדז'יקוב ואומר: כשפורצת מריבה, יש אנשים שנכנסים לתוך המחלוקת ומסתבכים. זה מזיק להם גם בעולם הזה וגם בעולם הבא.

אנחנו צריכים להיות כמו השועל החכם, להתרחק מהמריבה כאילו אנחנו לא מריחים - לא מבינים כלום במריבה, לא שיכים בכלל. לא להביע דעות לא לצד הזה ולא לצד האחר, ואז המריבה לא תזיק לנו.

וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבל ויהי למס עבד (מט,טו)

וברש"י, 'ויט שכמו לסבול' עול תורה, 'למס עובד' לפסוק להם הוראות של תורה וסדרי עיבורין שנא' ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל ראשיהם מאתים. מאתים ראשי סנהדראות העמיד וכל אחיהם על פיהם.

הרי מבואר דבזכות ראיית המנוחה והטיית שכמם לסבול עול תורה זכו בני יששכר שיצאו מהם מאתיים ראשי סנהדראות והעמידו תורה לכל אחיהם.

ולכאורה יש לעיין דהלא מצינו שכל ישראל קבלו עליהם עול תורה כפי שנצטוונו תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, ומהי מעלתם של בני יששכר שזכו דוקא הם למעלות אלו בזכות עול תורתם. ונראה, בהקדם דברי הרמב"ם (פ"ג הל' ת"ת הי"ג) כתב אף על פי שמצוה ללמוד ביום ובלילה, אין אדם למד רוב חכמתו אלא בלילה, לפיכך מי שרוצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתייה וכיוצא בהן, אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה, אמרו חכמים אין רינה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה.

ויל"ד דשעות היום ושעות הלילה שוות הן ללימוד התורה, וכן מהו שכתב הרמב"ם אין רינה של תורה אלא בלילה, ומדוע אינה זו אינה אלא בלילה.

ואשר י"ל, דמצינו שתי בחינות בתורה, בחינה של 'תורה צוה לנו' ובחינה של 'כתבו לכם השירה', ויש להגדיר מהו ההבדל בין יום ולילה. ונראה שההבדל הוא בכך שהיום הוא זמן שנקבע בבריאה לעסק, שבו כל עסקי העולם נעשים, חיי המסחר והאומנות ולימוד בבתי חכמה של גויים זמנם הם ביום, וכל מה שהאדם צריך לעסוק בו הוא עוסק ביום. ואילו הלילה בעיקרו אינו זמן עסק אלא זמן מנוחה שבה נח האדם בביתו מעבודתו ומעסקיו, שכן הלילה הוא זמן המנוחה של האדם.

פרשת ויחי

מעתי נראה, ד'רינה של תורה' שעליה אמר הרמב"ם שאינה אלא בלילה, זוהי בחינת ה'שירה' שבתורה שהיא הבחינה העליונה של התורה, כאשר אינו עוסק בתורה רק בכדי לקיים את המצוה, אלא מפני שהיא שירת חייו וממלאת את נפשו. כאשר האדם לומד תורה בלילה שבו כל העולם נמצא במנוחה, הרי זה אות וסימן שאצלו התורה היא שירת חייו, כי גם המנוחה והשלוח והשעשוע שלו הם התורה, על כך אמר הרמב"ם 'אין רינה של תורה אלא בלילה'.

וביותר חידש הרמב"ם, שאי אפשר לזכות לכתרה של תורה בלימוד שהוא רק בבחינת 'תורה ציוה לנו', אף שמקיים בכך כמובן מצות ת"ת, ובכדי לזכות בכתרה של תורה צריך האדם ללמוד תורה בבחינת 'שירה', ולכן הדגיש הרמב"ם כי 'מי שרוצה לזכות בכתרה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהן, אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה', ולכן אין אדם לומד רוב חכמתו אלא בלילה, כי לימוד התורה הנלמד כשירת חייו, הוא לימוד בבחינה מעולה יותר מאשר בלימוד שנובע רק מהחיוב לעסוק בתורה שנצטוונו בסיני.

ולהכי י"ל דכיון שבני יששכר נטו שכמם לסבול לקבל עול תורה אף בשעות מנוחתם והוכיחו שקיימו התורה כשירת חייהם לכך הם זכו לכתרה של תורה כדברי הרמב"ם, ומהם יצאו סנהדראות לכל אחיהם.

"ראובן בכורי אתה... יתר שאת ויתר עז פחז כמים אל תותר..." (מט', ד')

הסבלנות משתלמת!!!

יתר שאת - מפרש רש"י: ראוי היית להיות יתר על אחיך בכהונה, לשון נשיאות כפים.

ויתר עז - במלכות כמו וייתן עוז למלכו. ומי גרם לך להפסיד כל אלה??

פחז כמים - הפחז והבהלה אשר מהרת להראות כעסך כמים הללו הממהרים למרוצתם. ע"כ.

והנה יש להדגיש, כי לא שיעקב אבינו לקח מראובן את הכהונה והמלכות, אלא שראה ברוח הקודש שירד ראובן מגדולתו ונסתלקו ממנו מדרגות אלו. כלומר: יתרונות אלו, שהיו שייכים לראובן מפאת קדושת לידתו יתר על אחיו - כי היה בכורו, כוחו וראשית אוננו של יעקב אבינו ע"ה. וע"י קדושה זו היה זוכה הוא ובניו אחריו לדורותיו עד עולם, להיות כהנים לה' בעבודת בית המקדש ולישא כפיהם לברך את העם בכל דור, וגם זוכים ליתר עז, שיקבל שבטו של ראובן את הממלכה והממשלה בישראל. היש לך זכויות גדולות מאלו שהיה ראובן ראוי להם? כל זה איבד והפסיד! ניטלו ממנו ולא ישובו אליו עוד!

וכל כך למה? מה גרם לו כל זאת? פחז כמים - הפחז והבהלה אשר מיהרת להראות כעסך!

ואם נחدد את הדברים נבין את עיקר העונש. לכאורה עיקר הפגם היה משום שבלבל יצועי אביו. א"כ מה זאת שהוכיחו יעקב על ה'פחז כמים' ורק אח"כ על 'עלית משכבי אביך'? אלא ברור ומפורש כאן שלא על עצם המעשה נידון בעונש גדול כ"כ, אלא על הכוח שהביא לידי מעשה זה, והוא הפחז והבהלה שמיהרת להראות כעסך. כלומר: שיתכן שאפי' אם היה עושה אותו מעשה שעשה אבל במחשבה מתונה יותר בלא פחז, לא היה מפסיד את הכהונה והמלכות! ויתרה מכך מה שניטלו ממנו כל יתרונות אלו זה מחמת כוח מדת הפחז ולא מחמת עונש, משום שכוח מידה זו של פחז אינו מתאים למלך ולכהן. ולכן אין הוא ודורותיו יכולים לקבל זאת על אף שעשה תשובה.

פרשת ויחי

ובשם החפץ חיים אומרים, שאמר על זה, שתשובה מועילה למחוק את החטא כדוגמת מכונת כביסה שמנקה את הבגדים אבל כפתורים חדשים אין המכונה תופרת... וכן כאן אמת כי תשובה מצילה את האדם מן העונש אבל לתת לו יתרונות של כהונה ומלכות על זה לא הועילה תשובתו!!!

מבהיל על הרעיון!

ויעש לאביו אבל שבעת ימים (ני)

מובא בירושלמי מועד קטן (יב, ב) 'מניין לאבל מן התורה שבעה, שנאמר ויעש לאביו אבל שבעת ימים. ומקשים 'ולמידין דבר קודם למתן תורה', וכלומר אולי משניתנה תורה נתחדשה הלכה אחרת באבלות, ואיך למדין מיוסף שהיה קודם מתן תורה.

וצ"ע שהרי אבלות יוסף היתה קודם הקבורה, וא"כ מדוע מקשה הירושלמי רק מחמת שהיתה האבלות קודם מתן תורה ולא מקשה מחמת שהיתה אבלות שקודם לקבורה, ושמה אחר קבורה נתחדשה דין אבלות אחרת.

ונראה לתרץ: שטעם הדבר שאין האבלות מתחלה עד אחר סתימת הגולל, הוא משום דהאבל עדיין אונן, כיון שהוא צריך לטפל במתו ולא חלה עליו מצות אבלות, שהרי הוא פטור מכל המצוות. וזהו הטעם שלא הקשה הירושלמי מזה, שהרי לפני מתן תורה לא היה מצות אנינות וכן לא היה מצות קבורה, א"כ שייך שיחול האבלות מיד, ונמצא שקודם מתן תורה שווה דין האבלות שקודם הקבורה לדין האבלות שאחר הקבורה, ולכן הקשה רק מחמת שהיה זה קודם מתן תורה, ושמה אחר מתן תורה נתחדשה הלכה אחרת באבילות.

אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם... ויאמר אליהם יוסף אל תיראו כי התחת אלקים אני (ניז-כ)

בספר "מעדני מלך" מובא הסבר נחמד. נראה לרמז, דהנה ידוע המעשה שהיה אצל הבעל שם טוב הק' ז"ע שבאה לפניו עקרה אחת ושפכה שיח במר נפשה שיתפלל בעדה שתיוושע בזרע של קיימא. והשיב לה הבעש"ט הק', למה את בוכה, אם היה יודע הקב"ה שיצא ממך בן הגון אשר ילך בדרך הישר, בוודאי היה לך בנים, ומזה שאת עקרה, היא ראייה גדולה שבוודאי הבנים יהיו רשעים רעים וחטאים, על כן מוטב לך שתשארי עקרה כל ימך מלהיות לך בנים שאינם מהוגנים...

וזה שאמר יעקב לרחל (בראשית ל. ב) "התחת אלהים אנכי", פירוש, וכי יודע אני עתידות כמו הקב"ה, שאדע אם תצא ממך בנים מהוגנים או לאו, אם כן למה לך להתרעם על שמנע ממך פרי בטן.

וזה שאמר יוסף לאחיו כאן, אל תיראו שאעשה עמכם איזה דבר רע, כי התחת אלהים אני, (בניחותא), היינו שאנכי בן של רחל שאמר לה אבי התחת אלקים אנכי, ואם היה יודע הקב"ה שאני איש רע ואתנהג עמכם כאיש בליעל לא היה נותן לאמי פרי בטן, ולא נולדתי, וכהיום שנולדתי מאמי רחל שהיתה כמה שנים עקרה, והקב"ה עזרה בזרע של קיימא, בוודאי ידע השי"ת שאתנהג בדרך הטוב והישר, אם כן אין אתם צריכים לפחד ממני...

וימת יוסף בן מאה ועשר שנים ויחנטו אותו (ניכו)

פרשת ויחי

בראשית רבה(פרשה ק, ד): למה מת יוסף לפני אחיו רבי אמר על שחנט את אביו .

ומה טעם נענש יוסף על שחנטו את אביו והרי אדרבה מחמת כבוד אביו עשה כן, וכמו שפירש האור החיים שעשה כן כי כן משפט הנכבדים.

ביאור הדבר יתפרש לפי הטעם המובא בזוהר למה חי דוד המלך שבעים שנה, ומובא בזוהר (וישלח נה) שדוד קיבל שנותיו מן האבות, מאברהם קיבל חמש שנים מיעקב י"ח ומיוסף ז'.

והנה נחלקו בגמ' (תענית ה, ב) שאמר רבי יוחנן, יעקב אבינו לא מת, ורב נחמן הקשה על כך וכי בכדי ספדו ספדנייא וחנטו חנטייא?

ואם נאמר שיעקב לא מת נמצא שהיה נותן משנותיו לדוד אפי' שהוא עצמו לא החסיר משלו שהרי לא מת?

אכן למ"ד שמת ודאי היינו שהחסיר משנותיו לדוד.

ומעתה היינו דברי המדרש שכיון שיוסף חנט את אביו נמצא כי סבור הוא שמת יעקב וא"כ צריך ליתן משנותיו שלו לחיי דוד, וכמו"כ יוסף היה צריך שיתקצרו שנותיו כדי ליתנם לדוד.